

Игор Штикс

Државјанство без Држава, предградија без право на граѓанство*

Igor Štikš

Une Citoyenneté sans Cité, des cités sans citoyenneté

Право на граѓанство, право на државјанство** : ние и другите

Се чини дека правото на граѓанство, како пристап до политиката, е предодредено од границата која јасно

* Насловната синтагма на овој текст, која е особено тешко да се преведе на македонски без притоа да се редуцира нејзината поливалентност, си игра со повеќезначноста на термините кои ја конституираат, „Cité, citoyen, citoyenneté“ и кои сите произлегуваат од повеќеслојниот термин „Cité“ (од lat. civitas, civitatis.): 1. Античкиот полис, град-држава. 2. Државата, од правен аспект, политичката заедница. Види: држава, нација, република. 3. Значаен град од аспект на правно лице. Види: град, метропола, мегалопола. 4. Најстариот дел од градот. 5. Предградие, гето, комплекс на евтени социјални станови. Ова е современото значење кое денес најчесто му се придава на зборот, особено во смисла на современите гета во француските предградија. (заб. на прев.)

** „Droit de cité“, право на дејствување, на уживање во привилегиите резервирани за членовите на градот; Fig.: да се биде примен, прифатен, да се фигурира некаде. (заб. на прев.)

Droit de cité : nous et les autres

Il semble que le droit de cité en tant qu'accès à la politique soit déterminé par la frontière qui sépare clairement le citoyen du non-citoyen ou de l'étranger. Par définition, la citoyenneté n'est nullement ouverte à tous les individus voulant la posséder et prêts à partager le *destin* de la Cité respective. Il s'agit plutôt d'un privilège, émancipant celui qui en dispose par rapport à ses concitoyens et le distinguant précisément des *autres*, privés de la qualité de membre de la Cité. Ainsi, *l'exclusion* représente le fondement de la citoyenneté. C'est elle qui forme la Cité en désignant ses frontières et en formant à la fois le sujet indispensable de cette construction, celui de *l'autre*, à savoir de *l'étranger*.

ги дели граѓаните/државјаните* од не-граѓаните/не-државјаните или од странецот. По дефиниција, граѓанството/државјанството** никако не е отворено за сите поединци коишто сакаат да го поседуваат и коишто се подготвени да ја делат *судбината* на односната држава. Повеќе станува збор за привилегија којашто го еманципира оној кој располага со неа во однос на другите граѓани од истата држава и по која се разликува токму од *другите*, лишени од статусот на граѓани на државата. Така, *исклучувањето* ја претставува основата на граѓанството/државјанството. Тоа ја формира државата, обележувајќи ги нејзините граници и формирајќи го истовремено неопходниот субјект на оваа конструкција, оној на *другиот*, односно на *странецот*.

Меѓутоа, внатрешните правила секогаш го дозволуваат, под одредени услови, *вклучувањето* на

* „Citoyen“: 1. Граѓанин на државата, кој потпаѓа под нејзината јурисдикција, и кој го ужива правото на граѓанство, но еднакво е обврзан и да ги исполнува граѓанските обврски. 2. Државјанин, лице кое ја има националноста на државата во која живее; статусот на државјанин, во случајов, е оној кој го одредува граѓанскиот статус, односно правото на граѓанство. (заб. на прев.)

** „Citoyenneté“: 1. Правен статус; својство на граѓанин, државјанин, оној кој има право на граѓанство. Граѓанинот државјанин е носител на одредени права, но и на обврски. Терминот „citoyenneté“, можеме да го споредиме со англискиот „citizenship“ каде државјанството како право на граѓанство се заснова врз политичката партиципација на граѓаните. Овој термин, во чиј корен лежи зборот граѓанин (citoyen), се разликува од административниот израз за државјанство во Франција, односно од терминот „nationalité“. Види: европско државјанство. (заб. на прев.)

Cependant, les règles intérieures permettent toujours, à certaines conditions, *l'inclusion* de l'étranger, plus précisément sa transformation en citoyen. La dialectique entre l'inclusion et l'exclusion montre le caractère propre de la citoyenneté : le rapport entre le citoyen et l'étranger, la barrière qui les sépare, et qui peut être soulevée le cas échéant, est nécessaire à sa pratique.¹ Etre citoyen représente une sorte de privilège qui rend impossible, en dernière analyse, l'idée d'une citoyenneté absolument démocratique.² La Cité n'est en effet qu'un *club* particulier.

странецот, поточно неговото трансформирање во граѓанин/државјанин. Дијалектиката меѓу вклучувањето и исклучувањето ја покажува одликата на самото државјанство: односот меѓу граѓанинот/државјанинот и странецот, како и бариерата која ги раздвојува, и која, доколку има потреба, може да биде подигната, се нужни за неговата примена.¹ Да се биде граѓанин/државјанин претставува своевидна привилегија која, во краен случај, ја оневозможува идејата на едно апсолутно демократско државјанство.² Државата* е всушност само приватен *клуб*.

Споредбата со клуб би можела да ни ја објасни самата логика на модерното државјанство, кое во повеќето случаи има национален облик. Меѓутоа, анализата на националното државјанство, како и на формирањето на модерните нации, ни ја покажува воедно недоволноста на една ваква споредба. Во своето дело *Сфераија на правдаија*, Мајкл Волцер (Michael Walzer) го презема истиот методолошки пристап и проценува дека моделот на клубот може да послужи како аналогија на политичката припадност, додавајќи уште две други: припадноста на *квартирои*, и уште поинтересна за нас овде, онаа на *семејството*.³ Модерните држави ја претставуваат рамката во која се собрале првите членови, како впрочем во секој *клуб*, околу една заедничка политичка идеја. Правилата се јасно дефинирани, воспоставени се заедничките

La comparaison avec le club pourrait nous expliquer la logique propre de la citoyenneté moderne, ayant dans la plupart des cas la forme nationale. Cependant, l'analyse de la citoyenneté nationale et de la formation des nations modernes nous montre également l'insuffisance d'une telle comparaison. Dans son ouvrage *Sphère de justice*, Michael Walzer prend le même chemin méthodologique en estimant que le modèle du club peut bien servir d'analogie de l'appartenance politique, et il en ajoute encore deux : celle du *quartier* et, encore plus intéressante pour nous ici, celle de la *famille*.³ Les Etats modernes représentent le cadre dans lequel se sont rassemblés, comme par ailleurs dans chaque *club*, les premiers membres autour d'une idée politique commune. Les règles sont bien définies, le partage du même esprit de corps est établi, ainsi qu'une politique d'admission de nouveaux membres. Si on est en dehors de ce cercle initial, on ne peut devenir son associé que si le club et ses instances nous jugent acceptables. Décrits ainsi, « les Etats sont des clubs parfaits, dotés d'un pouvoir souverain sur leurs processus de sélection ».⁴ Cependant, Walzer n'a pas ajouté un attribut essentiel à ce *club* particulier, plus précisément sa qualité *héréditaire*. Dès que l'adhésion devient *héréditaire*, le *club* commence à prendre la forme d'une grande *famille*.

* Авторот овде го употребува терминот „Cité кој го означува Градот во смисла на старогрчкиот полис, град-држава, односно Државата како „res publica“ на сите нејзини граѓани“, и кој се разликува од терминот „Etat“ со кој вообичаено се означува државата. Сепак, поради недостиг на соодветен термин на македонски, избираме истиот, овде и понатаму во текстот, да го преведеме со терминот „држава“. (заб. на прев.)

принципи на споделување, како и една политика за прием на нови членови. Ако се наоѓаме надвор од овој првобитен круг, можеме да станеме негов член само ако клубот и неговите инстанци нè просудат како прифатливи. Вака опишани, „Државите се совршени клубови, кои имаат целосна сувереност во постапката на селекција“.⁴ Меѓутоа, Волцер не додал едно суштинско својство на овој приватен клуб, поточно, неговиот наследен карактер. Штом зачленувањето станува наследно, клубови почнува да го добива обликот на големо семејство. Правото на државите да ја контролираат имиграцијата не го повлекува правото да се контролира емиграцијата, тврди Волцер. Имаме право да го напуштиме клубови и да станеме член на друг, под услов да сме примени таму. За Волцер, „имиграцијата и емиграцијата се морално асиметрични“ (72). Проблемот, сепак, се поставува доколку сакаме да го напуштиме семејството, самото засновано врз крвната врска. Раскинувањето на оваа врска се смета за невозможно, како што е еднакво невозможно да се влезе во некое друго семејство, освен по пат на посвојување. Се разбира, штом нациите станат семејни клубови, имиграцијата и емиграцијата се подложуваат на многу посложени услови од оние на правото на контролирање на влезот во нацијата и правото на излез од неа.

Кога Волцер ги споредува семејството и државата, тој повеќе мисли на фактот дека голем број држави биле создадени врз основа на етно-културна припадност. И бидејќи границите на државите произлезени од овој процес не се никогаш доволно големи за да ги опфатат сите членови кои ја споделуваат истата припадност, семејството не може никогаш да биде обединето. (Оттука, впрочем, и постојаната фрустрација чии деструктивни резултати ни се познати). „(...) Семејствата имаат својство нивните членови да се чувствуваат морално обврзани кон луѓе кои

Le droit des Etats de contrôler l’immigration n’entraîne pas le droit de contrôler l’émigration, affirme Walzer. On a le droit de quitter le club et de devenir membre d’un autre à condition qu’on y soit admis. Pour Walzer « l’immigration et l’émigration sont moralement asymétriques » (72). Le problème se pose quand même si on veut quitter la famille, fondée elle-même sur le lien sanguin. Il est considéré comme impossible de rompre ce lien, de même qu’il est impossible d’entrer dans une autre famille, sauf d’une manière adoptive. Evidemment, dès le moment où les nations deviennent des clubs familiaux, l’immigration et l’émigration se soumettent à des conditions beaucoup plus complexes que ne sont le droit de contrôler l’entrée à la nation et le droit d’en sortir.

Lorsque Walzer compare la famille et l’Etat, il pense plutôt au fait qu’un grand nombre d’Etats furent créés sur la base de l’appartenance ethno-culturelle. Et comme les frontières des Etats issues de ce processus ne sont jamais assez grandes pour embrasser tous les membres partageant la même appartenance, la famille ne peut jamais être rassemblée. (D’où d’ailleurs la frustration perpétuelle dont on connaît les résultats destructifs.) «[...] Les familles ont pour caractéristique que leurs membres se sentent moralement obligés envers des gens qu’ils n’ont pas choisis, et qui vivent en dehors du foyer familial. »⁵

тие не ги избрале, и коишто живеат надвор од семејниот дом.⁵ Градејќи ги моделите на *клубоџи* и *семејсџивоџо*, Волцер така само ги предложил аналогиите кои соодветствуваат на двата традиционални типа на формирање на модерната држава: од една страна, таканаречната нација „à la française“ која потсетува на политички *клуб*, и од друга страна, таканаречената нација „à l'allemande“, според примерот на *семеен дом*. Меѓутоа, подеталниот опис на модерното државјанство не би бил точен без предупредувањето дека овие два модела можат да бидат спротиставени само теориски. Всушност, кој и да е почетниот модел, *клубоџи* го презема обликот на *семејсџиво*, а *семејсџивоџо* си ги придава својствата на *клуб*.

Државата-нација долго време била парадигматската рамка на легитимната пракса на државјанството, иако поистоветувањето меѓу нацијата и државјанството не е секогаш точно.⁶ Државјанинот е конципиран како член на една нација, како поединец кој припаѓа истовремено на една „организација која заснова правен статус“, и на една „етничко-културна заедница“.⁷ Според Хабермас, ова *двојно кодирање* на формирањето на државјанинот на една национална држава било применето речиси во сите случаи на конституирањето на нациите. Традиционалната разлика меѓу *Statnation* и *Kulturnation*, што ја спомнавме погоре, покажува само две од најпознатите варијации на овој процес, на чиј крај се наоѓа модерниот граѓанин, *homo nationalis*. Тој е вистински производ со гарантиран правен статус од страна на националната држава и со длабока *национализација* која ефективно ги претворила обичните државјани (*ressortissants*)* во вистински членови на нивната

En construisant les modèles du *club* et de la *famille*, Walzer n'a en effet que proposé les analogies correspondant aux deux types traditionnels de la formation de l'Etat moderne : d'un côté, la nation dite à *la française* rappelant un *club* politique, et de l'autre la nation dite à *l'allemande*, l'exemple d'un *foyer familial*. Cependant, une description plus précise de la citoyenneté moderne ne serait pas exacte sans la précision que ces deux modèles ne peuvent être opposés que théoriquement. En réalité, quel que soit le modèle initial, le *club* prend la forme de la *famille*, et la *famille* se donne les caractéristiques du *club*.

L'État-nation fût pendant longtemps le cadre paradigmatique de la pratique légitime de la citoyenneté, bien que l'équation entre la nation et la citoyenneté ne soit pas toujours exacte.⁶ Le citoyen est conçu en tant que membre d'une nation, comme un individu appartenant à la fois « à une organisation fondant un statut juridique » et « à une communauté ethnico-culturelle ».⁷ Ce *double codage*, selon Habermas, de la formation du citoyen d'un État national fut appliqué quasiment dans tous les cas de la constitution des nations. La différence traditionnelle entre *Staatnation* et *Kulturnation*, qu'on a évoquée plus haut, ne montre que deux des variations les plus connues de ce processus à la fin duquel se trouve le citoyen moderne, *homo nationalis*. Il est un vrai produit d'un statut juridique garanti par l'État national et d'une *nationalisation* profonde ayant transformé effectivement les simples citoyens (*ressortissants*) en vrais membres de leur nation (*nationaux*). La Cité nationale, munie par sa propre *ethnicité fictive*,⁸ c'est-à-dire par la production et la diffusion de la langue nationale et de l'histoire commune, soutenues fortement par la scolarisation, l'administration nationale et le service militaire, était en mesure de sauvegarder sa *cohésion* et son *identi-*

* „ressortissants“: 1. Кој е во надлежност на дадена јурисдикција. 2. Лице кое е во надлежност на дадена држава; државјанин. (заб. на прев.)

нација, национални државјани (nationaux). Националната држава, опремена со сопствениот *фиктивен етнички*,⁸ односно со продукцијата и дифузијата на националниот јазик и на заедничката историја, силно поддржана од школството, националната администрација и воената служба, беше во можност да ја зачува својата *кохезија* и својот *идентитет*. Таа така го направи релативно едноставно идентификувањето на *другиот*, на *странецот*, како надвор од државата, така и внатре нејзините сидови.

Странецот е, значи, државјанин на друга држава, но тој исто така може да биде лице без граѓански статус, како *метециот* од Стара Грција, на пример, член на една малцинска етничка или религиозна заедница во рамките на државата. Во овој случај, тој е едноставно лице кое не соодветствува на етничките и културните критериуми – кои во Стара Грција биле исто така *наследни* – кои *целосно* го дефинираат граѓанинот/државјанинот; и врз таа основа тој никогаш не успева да стане тоа. Но, историјата на националната држава ни покажува еден друг пример, многу посложен, оној на лицето кое го поседува државјанството на една држава, но кое е систематски оддалечувано од политичката држава (Cité politique), кое е стигматизирано како *странец* и дискриминирано под изговор на неодреденоста на неговата припадност и лојалност. Од административна гледна точка, секако, граѓанин, но практично и политички, вистински *метец*.

Овој лик ги населува денес европските предградја и станува политички видлив кога фрла молотови коктели или пак пали автомобили, што од него веднаш прави *news*. Тој живее во тие места што овде ги нарекувам *предградја без право на граѓанство*, гетата каде граѓанството е испразнето од секаква содржина, имено од она што граѓанството е и треба да биде во

té. Elle rendait ainsi relativement simple l'identification de *l'autre*, de *l'étranger* aussi bien en dehors de la Cité qu'entre ses murs.

L'étranger est donc le citoyen d'un autre État, mais il peut être aussi une personne sans le droit de cité, à l'instar des *métèques* de la Grèce antique par exemple, le membre d'une communauté ethnique ou religieuse minoritaire au sein de l'État. Dans ce dernier cas, il est simplement une personne qui ne correspond pas aux critères ethniques et culturels – en Grèce ancienne aussi *héréditaires* - définissant le citoyen *à part entière*; et, sur cette base, il ne parvient jamais à le devenir. Mais l'histoire de l'État national nous montre un autre exemple, beaucoup plus complexe, celui de l'individu qui possède la citoyenneté d'un Etat, mais qui est systématiquement éloigné de la Cité politique, stigmatisé comme *étranger* et discriminé sous le prétexte de l'ambiguïté de son appartenance et de sa loyauté. Un citoyen administrativement, certes, mais pratiquement et politiquement un véritable *métèque*.

Cette figure habite aujourd'hui les banlieues européennes et se rend politiquement visible lorsqu'elle jette des cocktails de Molotov ou brûle des voitures ce qui fait d'elle immédiatement une *news*. Elle habite ces endroits que j'appelle ici *les cités sans citoyenneté*, les ghettos où la citoyenneté est vidée de tout contenu, notamment de ce que la citoyenneté est et doit être en sa forme élémen-

својот елементарен облик, односно, учеството во работите на градот/државата, глас кој се слуша, рамноправен глас со другите.

За време на немирите во француските предградија во ноември 2005 год., го гледавме тоа секоја ноќ, овој маргинализиран граѓанин (сведен на статусот на метек), рамо до рамо со *сѝранци* кои се самите *оддалечени* од градот/државата (кои се самите метеци во европските држави, жители од други земји, носители на дозволи за привремен престој, лица без документи...) - оддалечени и, конечно, *иодложни на проишерување*. Во краен случај, тоа е граѓанинот претворен во „член на заедницата“. Поради што, за време на немирите, француските и меѓународните медиуми зборуваа постојано за младите „Магребинци“ или пак за „Северно-Африканците“ и „Африканците“, не спомнувајќи воопшто, или пак многу ретко, дека всушност станува збор за француски државјани – тие најчесто беа тоа – во состојба на револт. И токму затоа овој револт не најде на политички *парѝнери* во Франција – или пак само на маргинален начин кај екстремната левица – и затоа овие предградија беа изненадувачки тивки за време на масовните манифестации на младите француски студенти и на нивните многубројни партнери (политички партии, синдикати, невладини организации) против договорот за прво вработување (CPE*) неколку месеци подоцна. Две „младини“ во Франција кои очигледно не се познаваат и, уште пострашно, не се препознаваат/признаваат меѓусебно како членови на ист град/иста држава, како сограѓани или граѓани од иста држава, предодредени да ја споделат истата иднина. Билансот е јасен: младите „Французи“, загрижени

taire, la participation dans les affaires de la Cité, une voix qui se fait entendre, une voix égale parmi les autres.

Pendant les émeutes dans les banlieues françaises en novembre 2005, nous l'avons vu chaque nuit, ce citoyen marginalisé (réduit au statut du métèque), côte à côte avec des *étrangers éloignés* eux-mêmes de la Cité (eux-mêmes métèques dans les Cités européennes, des résidents, des porteurs de carte de séjour temporaire, des sans-papiers...) – éloignés et, finalement, *expulsable*. En dernière analyse, c'est le citoyen transformé en 'membre de la communauté'. C'est pourquoi, pendant les émeutes, les médias français et internationaux parlaient sans cesse de jeunes « maghrébins » ou des « nord-africains » et « africains », ne mentionnant pas, ou rarement, qu'il s'agissait effectivement de citoyens français - ce qu'ils étaient en majorité - en révolte. Et c'est précisément pourquoi la révolte n'a pas trouvé de *partenaires* politiques en France – ou éventuellement de façon marginale à l'extrême gauche - et c'est pourquoi ces cités étaient curieusement calmes pendant les manifestations massives des jeunes étudiants français et de leurs nombreux partenaires (des partis politiques, des syndicats, des ONG) contre le contrat premier embauche (CPE) quelques mois plus tard. Deux « jeunesses » en France qui ne se connaissent évidemment pas et, encore pire, ne se reconnaissent pas mutuellement comme des membres d'une même Cité, comme concitoyens destinés à partager le même avenir. Le bilan est clair : les jeunes « Français » inquiets de leur avenir, menacé par le néo-libéralisme, ont réussi à imposer leur volonté. La loi sur le CPE a été retirée. Les jeunes *métèques*, qui ne savaient même pas communiquer leur colère en termes politiques habituels - qui ne comprennent pas ce langage qui se parle sur la scène politique et qui leur paraît à juste titre mensonger et hypocrite - ont vu leur révolte s'éteindre sous le couvre-feu. Dans ce contexte, l'établissement d'un Etat d'urgence de l'épo-

* CPE: Contrat première embauche (заб. на прев.)

за својата иднина, загрозени од неолиберализмот, успеаа да ја наметнат својата волја. Законот против фамозниот СРЕ беше повлечен. Младите *мејсеци*, кои не знаеја дури ни да го искомунцираат својот гнев во вообичаени политички термини – кои не го разбираат тој јазик што се зборува на политичката сцена и кој со право им се чини лажен и хипокритски – видоа како нивниот револт згасна под покривката на полицискиот час. Во овој контекст, воспоставувањето на една вонредна состојба од колонијалната доба во овие *предграда* без *право на граѓанство* не беше само симптоматично, туку и логично.

Но иако огнот на револтот е згаснат, тој сепак сè уште тлее. „Требаше да изгорат во една единствена ноќ 1500 автомобили и потоа, постепено опаѓајќи, 900, 500, 200, сè додека оваа бројка не се доближи до секојдневната ‘нормала’, за да забележиме дека секоја ноќ горат во просек 90 автомобили во нашата мила Франција.“ Жан Бодријар (Jean Baudrillard) вака го почнува својот коментар на настаните од ноември 2005 год., насловен, на карактеристичен начин, *Еби си мајкаџа!*⁹ „Некаков вечен пламен, како оној на Триумфалната капија – продолжува Бодријар – гори во чест на непознатиот Имигрант.“ Во чест на непознатиот Имигрант, да прецизираме, кој го загубил животот на бојното поле на фамозната *национална интеграција*.

Државјанство или апартхејд?

Државата-нација успеа досега да ги најде средствата, честопати насилни, за да им одговори на барањата на *странци* на нејзиното тло, штитејќи ги на прво место националниот интегритет и идентитет. *Интеграција* на странците, која е проблематична дури

que coloniale dans ces *cités sans citoyenneté* n'était pas seulement symptomatique, mais logique.

Mais si le feu est couvert, il n'est pas pour autant éteint. « Il aura fallu que brûlent en une seule nuit 1500 voitures puis, en ordre décroissant, 900, 500, 200, jusqu'à se rapprocher de la « normale » quotidienne, pour qu'on s'aperçoive que chaque nuit 90 voitures en moyenne brûlaient dans notre douce France. » Jean Baudrillard ouvre ainsi son commentaire des événements de novembre 2005, intitulé de manière caractéristique *Nique ta mère !*⁹ « Une sorte de flamme perpétuelle, comme celle de l'Arc de triomphe, poursuit Baudrillard, brûlant en hommage à l'Immigré inconnu. » En hommage à l'Immigré inconnu, précisons, tombé sur le champ de bataille de la fameuse *intégration nationale*.

Citoyenneté ou apartheid ?

L'État-nation a réussi jusqu'à présent à trouver les moyens, souvent violents, de répondre aux revendications des *étrangers* sur son sol, en protégeant en premier lieu l'intégrité et l'identité nationale. *L'intégration* des étrangers, difficile même après l'acquisition de la

и по стекнувањето на државјанството, беше формула која не ги ставаше под прашалник ниту идентитетот на една таква држава ниту пак вештачката основа на нејзината кохезија. Се чини дека интеграцијата е можна само во случај на едно релативно малубројно странско население. Бројот на *сѝранциѝе*, сепак, почна забележително да се зголемува во рамките на западните држави-нации, истовремено со процесот на деколонизација и на економски развој. Земајќи го предвид овој факт, овие држави употребиле и продолжуваат да употребуваат многубројни механизми, со цел да го држат странецот на дистанца од националниот политички живот, дозволувајќи му истовремено да работи и да се насели на нивната територија. Наспроти овој „притисок“ на странците, кој честопати е опишан со демографски термини - а тоа како да има речиси магично влијание врз народното имагинарно и гласачките ливчиња - апаратите на државата-нација вовеле разновидни статуси за овие индивидуи, своевидна *хиерхија на сѝранциѝе*, која требаше да ја надмине традиционалната (и, од друга страна, премногу опасна) дистинкција меѓу државјанинот и странецот.

Станува збор, пред сè, за правната инвестиција на статусот на *ѝосѝојан жиѝел - резиденѝ*,* којшто ги разјаснува сите теориски и практични тешкотии со кои се среќаваше националното државјанство уште од многу одамна и со кои денес, исто така, се соочува европското државјанство. Постојаниот жител, или резидентот, така, не го претставува апсолутниот странец, но тоа не го доближува ниту до слободниот

citoyenneté, était une formule qui ne mettait en question ni l'identité d'un tel État ni le fondement artificiel de sa cohésion. L'intégration ne semble être possible que dans le cas d'une population étrangère relativement négligeable. Le nombre des *étrangers* a, néanmoins, commencé à augmenter d'une manière significative au sein des États-nation occidentaux au fur et à mesure du processus de décolonisation et de croissance économique. En prenant en compte ce fait, ces États ont utilisé et continuent à utiliser de nombreux mécanismes afin de garder l'étranger à distance de la vie politique nationale, en l'autorisant simultanément à travailler et à s'installer sur leur territoire. Face à cette « pression » des étrangers, décrite souvent en termes démographiques – ce qui semble avoir une influence presque magique sur l'imaginaire populaire et les bulletins de vote - les appareils de l'État-nation ont introduit des statuts diversifiés pour ces individus, une sorte de *hiérarchie des étrangers*, qui aurait dû dépasser la distinction traditionnelle (et par ailleurs trop dangereuse) entre le citoyen et l'étranger.

Il s'agit en premier lieu de l'invention juridique du statut de *résident* qui éclaircit toutes les difficultés théoriques et pratiques que connaissait la citoyenneté nationale depuis longtemps et auxquelles se heurte également la citoyenneté européenne aujourd'hui. Le résident, en effet, n'est pas l'étranger absolu, sans être pour autant plus proche du citoyen libre et égal. Il est autorisé à s'installer sur le sol national, à travailler et, bien entendu, à payer des impôts, donc à contribuer à la communauté, dont la vie politique lui reste inaccessible. Cela implique qu'en tant que résident de ces pays il est soumis à toute décision politique, prise par les représentants des citoyens, sans la moindre possibilité d'influer effectivement sur le processus décisionnel.¹⁰

* „Résident“: 1. Граѓанин на една држава кој живее во друга држава која не е негова татковина, постојан жител; странец; види: шпанските жители во Франција. (заб. на прев.)

и рамноправниот граѓанин-државјанин. Нему му е дозволено да се насели на националното тло, да работи таму, и, се разбира, да плаќа даноци, значи, да придонесува за заедницата, чијшто политички живот, меѓутоа, му останува недостапен. Тоа значи дека како жител на овие земји, тој е потчинет на секоја политичка одлука, донесена од страна на претставниците на државјаните, без ни најмала можност навистина да влијае врз процесот на одлучување.¹⁰

Пониското ниво од оваа хиерахија на странците е зафатено од поединецот кој поседува дозвола за престој, која му го овозможува само привременото населување и чие продолжување, заедно со она на работната дозвола, е подложено на честа контрола на властите. Но најдраматичната ситуација на онаа на населението ситуирано на дното од оваа скала, односно на *лицата без документи*, апатридите или оние кои бараат азил. Тие се наоѓаат во странска земја, дозволата за престој им е одбиена и, како што е честопати случај, тие немаат ниту правен статус, ниту пак дипломатска заштита, било од нивната родна земја, било од некоја меѓународна организација. Во ваква ситуација и според постоечките меѓународни закони, тие се лишени од секаква можност за легално постоење, претставувајќи така своевидни човечки сенки кои населуваат политички и општествено невидливи зони во самото срце на националните држави.

Вклучувањето на овие лица останува главниот предизвик на националното државјанство, доколку тоа сè уште сака да биде демократско. Ова од причина што старата идеологија на интегрирањето на *различностите* и на *другите* во националната заедница, која претполага да биде обединета и кохерентна, функционира, во новите услови, само на еден дискриминирачки и опресивен начин. Се

Le niveau inférieur de cette hiérarchie des étrangers est occupé par l'individu en possession du titre de séjour, qui ne rend possible que l'installation temporaire et dont la prolongation, avec celle du permis de travail, est soumise au contrôle fréquent des autorités. Mais la situation la plus dramatique est celle de la population située au plus bas de cette échelle, à savoir des *sans-papiers*, des apatrides ou des demandeurs d'asile. Ils se trouvent dans un pays étranger, se voient refuser l'autorisation du séjour et, ce qui est très souvent le cas, ils n'ont ni le statut juridique ni la protection diplomatique soit de leurs pays d'origine, soit d'un organisme international. Dans cette situation et d'après les lois internationales existantes, ils sont privés de toute possibilité d'existence légale, étant ainsi une sorte d'ombres humaines qui habitent des zones politiquement et socialement non-visibles au sein même des Etats nationaux.

L'inclusion de ces personnes reste le défi principal de la citoyenneté nationale, si elle se veut encore démocratique. Car l'idéologie ancienne de l'intégration de la *différence* et des *autres* à la communauté nationale, censée être unie et cohérente, ne fonctionne, dans les nouvelles conditions, que d'une manière discriminatoire et oppressive. Evidemment, une autre forme et un autre contenu de la citoyenneté doivent répondre effectivement à la né-

разбира, некаков друг облик и друга содржина на државјанството треба ефективно да одговорат на нужноста на инклузијата. Дали навистина супранационалното ниво отвора можност за една сосем нова политика, којашто европското државјанство воведено во Маастрихт во 1992 год. само ја најавува? Ако е тоа случај, ова супранационално државјанство би можело да создаде услови кои ќе го дозволат вклучувањето на другите без испитот на едно присилно интегрирање и на усвојувањето на наводно национални или *евројски* вредности.¹¹ Бидејќи овој чекор кон едно подемократско граѓанство/државјанство не е задача само на оние кои ја отвораат својата порта, странците, жителите, имигрантите и другите би играле исто така улога во ова.

Во однос на ова прашање, Јирген Хабермас зборува за *полицитичката акулитурација*. „Сè што треба да се очекува од имигрантите, вели тој, е волјата да се прифати политичката култура на нивната нова татковина, што не ја вклучува обврската да се напушти обликот на културниот живот од нивната родна земја.“¹² Меѓутоа, Хабермас не избра задоволителен термин, бидејќи *акулитурацијата* се чини премногу обележана од својот историски товар. Но, од друга страна, ако се инсистира врз *акулитурацијата*, тогаш треба да се додаде дека таа еднакво би се однесувала на *сите*, а не само на *странците*. Едно *постнационално* или супранационално државјанство би било еднакво ново за националните државјани, кои самите би станале *странци* на европско ниво, како и за имигрантите во Европа. Тие сите би морале да се приспособат на оваа нова ситуација, регулирајќи го на поинаков начин односот меѓу државјанинот и странецот, меѓу политичката припадност и политичкиот идентитет.

cessité de l'inclusion. Le niveau supranational ouvre-t-il vraiment la possibilité d'une politique tout à fait nouvelle, dont la citoyenneté européenne, introduite à Maastricht en 1992, n'est qu'un premier signe ? Si c'est le cas, cette citoyenneté supranationale pourrait créer des conditions permettant l'inclusion des autres sans l'épreuve d'une intégration forcée et de l'adoption de prétendues valeurs nationales ou *européennes*.¹¹ Comme ce pas vers une citoyenneté plus démocratique n'est pas uniquement la tâche de ceux qui ouvrent leur porte, les étrangers, les résidents, les immigrés et les autres y auraient aussi un rôle à jouer.

A ce propos, Jürgen Habermas parle de *l'acculturation politique*. « Tout ce qu'il faut attendre des immigrants, dit-il, c'est la volonté d'accepter la culture politique de leur nouvelle patrie, ce qui n'inclut pas l'obligation d'abandonner la forme de vie culturelle de leur pays d'origine. »¹² Cependant, Habermas n'a pas choisi un terme satisfaisant, car *l'acculturation* semble être trop marquée par son fardeau historique. Mais si, en revanche, on insiste sur *l'acculturation*, il faut ajouter qu'elle serait également destinée à *tous* et pas uniquement aux *étrangers*. Une citoyenneté *postnationale* ou supranationale serait aussi bien nouvelle pour les citoyens nationaux, qui eux-même deviendraient les *étrangers* au niveau européen, que pour les immigrants en Europe. Ils seront tous obligés de s'adapter à cette situation inédite, réglant différemment le rapport entre le citoyen et l'étranger, entre l'appartenance et l'identité politique.

Сепак, овде треба да се запрашама дали државата-нација има право да го штити сопствениот идентитет и интегритет наспроти „заканата“ од странската имиграција? Мајкл Волцер (Michael Walzer) вели дека *заштита* е неопходно доколку индивидуите и културите сакаат да го зачуваат својот дистинктивен карактер.¹³ Но, потпирајќи се врз затворањето, државата-нација ризикува да го зголеми уште повеќе постоечкиот расцеп. Системот на заштита на политичкиот живот и на местата на одлучување наспроти големиот број странци и нови граѓани со странско потекло, кои политички воопшто не се претставени или пак се слабо застапени, создава, се разбира, општествена и политичка поделба со екстремно конфликтуален потенцијал. Раскилот меѓу нив и државјаните членови на еден добро заштитен и привилегиран *семеен клуб*, ризикува да се воспостави внатре во самата држава-нација. Овие последниве се оние кои исто целосно профитираат од воведувањето на европското државјанство, со оглед на тоа што истото е условено од националните државјанства на земјите-членки, а тоа, во опишаната ситуација, претставува само дополнителна привилегија, додека ситуацијата на не-европските државјани станува сè потешка. Етјен Балибар (Étienne Balibar) ја опишува оваа тенденција како нечујно, но не помалку постепено воведување на *апартејд* во европските општества.¹⁴ Според Балибар, оваа ситуација, во краен случај, ни нуди само две екстремни решенија: или *апартејд* во Европа или *отворено граѓанско државјанство*. Се разбира, денес се наоѓаме поблиску до првиот екстрем: националното државјанство, кое од друга страна е единственото што го активира државјанството на ЕУ, се чини поблиску до целосното затворање и до сегрегацијата одошто до безусловното отворање. Претпоставената врска меѓу државјанството и националноста не остава

Toutefois, force est de se demander ici si l'Etat-nation a le droit de protéger sa propre identité et son intégrité contre la « menace » que comporte l'immigration étrangère ? Michael Walzer avance que la *fermeture* est nécessaire si les individus et les cultures souhaitent protéger leur caractère distinctif.¹³ Mais en s'appuyant sur la fermeture, l'Etat-nation risque d'intensifier davantage la fracture existante. Le système de protection de la vie politique et des lieux de décision contre un grand nombre d'étrangers et de citoyens nouveaux d'origines étrangères politiquement non ou faiblement représentés crée évidemment une séparation sociale et politique d'un potentiel extrêmement conflictuel. La rupture entre ceux-ci et les citoyens membres d'un *club familial* bien protégé et privilégié risque de s'établir à l'intérieur même de l'Etat-nation. Ces derniers sont ceux qui profitent aussi pleinement de l'introduction de la citoyenneté européenne, étant donné le fait qu'elle est conditionnée par la nationalité des Etats membres, ce qui n'est dans la situation décrite qu'un privilège supplémentaire, tandis que la situation des non-citoyens communautaires devient de plus en plus difficile. Étienne Balibar décrit cette tendance comme une introduction silencieuse, mais pas pour autant moins progressive, de l'*apartheid* dans les sociétés européennes.¹⁴ Selon Balibar, cette situation ne nous offre finalement que deux possibilités extrêmes : soit l'*apartheid* en Europe, soit la *citoyenneté ouverte*. Évidemment, on se trouve aujourd'hui plus proche du premier extrême : la citoyenneté nationale, qui par ailleurs est la seule à activer celle de l'UE, semble être plus proche de la fermeture totale et de la ségrégation que de l'ouverture inconditionnelle. Le lien présumé entre la citoyenneté et la nationalité ne laisse pas d'espace à l'émergence d'une nouvelle citoyenneté supranationale qui pourrait éventuellement entraîner un modèle nouveau d'intégration politique.

простор за никнување на едно ново супрационално државјанство, кое евентуално би можело да повлече нов модел на политичко интегрирање.

Националност* и државјанство: нераскинлива врска?

Модерното државјанство е замислено во најголемиот број случаи врз основа на една тесна врска со националноста, односно врз основа на припадноста на една нација и/или, конечно, на една држава-нација. Државјанството на една држава-нација во овие услови го означува, како што тоа го прецизира Хабермас, „статусот кој е дефиниран од граѓанските права кои истовремено означуваат припадност на еден народ, дефиниран во термини на култура.“¹⁵ Врската меѓу националноста – овде разбрана во смисла на припадност на една *нација*, што вклучува не само политичка припадност туку исто така, поопшто, лингвистичка, културна и, конечно, етничка припадност - и државјанството како политичко-правен статус, долго време беше самата основа на општествената и политичката интеграција на модерната држава. Меѓутоа, во сегашните околности, државата-нација не е веќе способна, без репресија, се разбира, да ја обезбеди таа *културна* база за идентификација на сите индивидуи на нејзината

* Терминот „Nationalité“ на француски јазик има две значења: 1. Постојење или волја за постоење како нација на група луѓе обединети преку заеднички територија, јазик, традиција, аспирации; 2. (1868) Состојба на лице кое е член на одредена нација, државјанство. За нас е особено битно второто значење на овој термин, кој во Р. Франција е официјалниот термин за означување на државјанството. (заб. на прев.)

Nationalité et citoyenneté : un lien indissoluble ?

La citoyenneté moderne est conçue dans la majorité des cas sur la base d'un lien étroit avec la nationalité, c'est-à-dire sur l'appartenance à une nation et/ou finalement à un État-nation. La citoyenneté d'un État-nation dans ces conditions signifie, comme le précise Habermas, « le statut défini par les droits civiques ayant en même temps valeur d'appartenance à un peuple défini en termes culturels. »¹⁵ Le lien entre la nationalité – ici comprise comme appartenance à une *nation*, ce qui inclut non seulement une appartenance politique mais aussi, plus généralement, un attachement linguistique, culturel et, finalement, ethnique - et la citoyenneté comme statut juridico-politique fut pendant longtemps le fondement même de l'intégration sociale et politique de l'État moderne. Cependant, dans les circonstances actuelles, l'État-nation n'est plus capable, sans répression, bien entendu, d'assurer cette base *culturelle* d'identification de tous les individus sur son territoire. Sa cohésion devient ainsi fortement menacée par la même équation qui identifie la citoyenneté à la nationalité (au sens double et extrêmement ambigu du terme d'appartenance *politique* et *culturelle*) et *vice versa*. Cette situation nous permet de parler de la *crise* profonde de l'Etat-nation. En face d'une telle crise deux conceptions de l'avenir de l'Etat-nation semblent se confronter : *l'une* qui essaye de réformer la relation entre la nationalité et la citoyenneté en préservant en même temps l'équation entre les deux, et *l'autre* qui revendique la dissolution urgente de ce

територија. Нејзината кохезија така се наоѓа под силна закана на истата корелација којашто го идентификува државјанството со националноста (во двојна смисла на зборот, и крајно двосмислено, на *политичката* и *културната* припадност истовремено) и *обратно*. Оваа ситуација ни овозможува да зборуваме за длабоката *криза* на државата–нација. Наспроти една таква криза, се чини дека имаме судир на две концепции за иднината на државата–нација: *една* којашто се обидува да го реформира односот меѓу националноста и државјанството зачувувајќи го истовремено изедначувањето меѓу двете, и *друга*, којашто бара итно напуштање на овој принцип. Природно, оваа дебата станува клучна што се однесува на содржината, функцијата и иднината на едно *супранационално* државјанство.

Првата концепција на реформата на националното државјанство се потпира врз создавањето и развојот на модерното државјанство, односно, врз неговиот суштински однос со националноста. Навистина, државјанството кое го знаеме, тоа е *национално* државјанство, тврдат неговите поборници. „Практиките на државјанството отсекогаш се вршеле во националната рамка; институциите на државјанството отсекогаш биле национални.“¹⁶ Тие сметаат дека државјанството навистина не би можело да се замисли надвор од една историски создадена заедница, чијашто интеграција и идентитет се обезбедени преку *припадноста* и *довербата*¹⁷ меѓу националните државјани кои ја споделуваат истата политичка и историска судбина. Односот меѓу државјанинот и државата е реципрочен: државата му ги гарантира на државјанинот неговите права, барајќи од него исполнување на одредени обврски, најчесто оние на одбраната.¹⁸ Припадноста на една нација и на нејзината држава формира еден заеднички иден-

principe. Naturellement ce débat devient essentiel quant au contenu, à la fonction et à l'avenir d'une citoyenneté *supranationale*.

La première conception de la réforme de la citoyenneté nationale s'appuie sur la création et le développement de la citoyenneté moderne, c'est-à-dire sur sa relation intrinsèque avec la nationalité. En effet, la citoyenneté que l'on connaît, c'est la citoyenneté *nationale*, affirment ses partisans. « Les pratiques de la citoyenneté se sont toujours exercées dans le cadre national ; les institutions de la citoyenneté ont toujours été nationales. »¹⁶ Ils estiment que la citoyenneté ne pourrait pas être envisagée effectivement au-delà d'une communauté historiquement créée, dont l'intégration et l'identité sont assurées par *l'appartenance* et la *confiance*¹⁷ entre les nationaux qui partagent le même destin politique et historique. La relation entre le citoyen et l'Etat est réciproque : l'Etat garantit au citoyen ses droits, en exigeant de lui l'accomplissement de certains devoirs, le plus souvent celui de la défense.¹⁸ L'appartenance à une nation et à son Etat respectif forme une identité commune nécessaire à la pratique active de la citoyenneté.

титет, кој е нужен за активното применување на државјанството.

“Во Западна Европа, нацијата, историска заедница искована од вековите, хранета од спомени, го чува своето идентитарно значење, и покрај својата политичка декадентност, и останува еден од инструментите на општествената кохезија“.¹⁹

Доминик Шнапер (Dominique Schnapper) исто така го потврдува тоа во својата книга *Што е граѓанско? Државјанство? Општеството засновано врз државјанството како граѓанство е граѓански проект, значи со универзална вокација (...)* Но тоа е исто така и историско општество, истовремено заедница на култура, место на колективна меморија и на историски идентитет“.²⁰ Според оние кои го делат неговото гледиште, нацијата останува најпожелната рамка за човекот како припадник на една политичка заедница, и покрај сите општествени и политички тешкотии со кои овој историски концепт се судираше во своето минато и со кои сè уште се судира. Шнапер заклучува: „Во добата на слабеење на институционализираните религии, нацијата сè уште може да биде една од инстанците кои се способни да му дадат смисла на постоењето“.²¹ Се разбира, проблемот се наметнува кога *оние* коишто поседуваат друга политичка и културна *националност* (nationalité), со друга *национална традиција* и со друга *историја* што се потпира врз други концепции на *постоењето*, се спречени да учествуваат на рамноправен начин во одредена „заедница на граѓаните“, дури и кога ја делат нејзината актуелна *судбина*. Бидејќи, тоа е основоположничкиот принцип на таа „национална заедница на државјани“, кој едноставно ја исклучува можноста за вистинска политичка и општествена интеграција на *другите*. Бидејќи оваа интеграција е теориски спротивна на самиот концепт на нацио-

«En Europe occidentale, la nation, communauté historique forgée par les siècles, nourrie de souvenirs, garde sa signification identitaire, malgré sa décadence politique, et demeure l'un des instruments de la cohésion sociale».¹⁹

Dominique Schnapper le confirme également dans son livre *Qu'est-ce que la citoyenneté ?* : « La société fondée sur la citoyenneté est un projet civique, donc à vocation universelle (...) Mais c'est aussi une société historique, à la fois communauté de culture, lieu de mémoire collective et d'identité historique ».²⁰ Selon ceux qui partagent son point de vue, la nation reste le cadre le plus souhaitable pour l'homme en tant que membre d'une communauté politique, malgré toutes les difficultés sociales et politiques auxquelles ce concept historique se heurtait dans son passé et se heurte toujours. Schnapper conclut : « A l'âge de l'affaiblissement des religions institutionnalisées, la nation peut encore être une des instances susceptibles de donner un sens à l'existence ».²¹ Evidemment, le problème s'impose lorsque *ceux* dotés d'une autre *nationalité* (politique et culturelle), d'une autre *tradition nationale* et une autre *histoire*, et s'appuyant sur d'autres conceptions de *l'existence*, sont empêchés de participer de façon égale à une telle « communauté des citoyens », même lorsqu'ils partagent son *destin* actuel. Car, c'est le principe fondateur même de cette « communauté nationale des citoyens » qui simplement exclut la possibilité d'une vraie intégration politique et sociale des *autres*. Puisque cette intégration est théoriquement contraire au concept même de la citoyenneté nationale – qui ne sépare jamais clairement l'identité politique et l'identité ethno-culturelle - toute réforme démocratique que souhaitent ses partisans ne pourrait changer ce fondement sur lequel elle fut bâtie.

налното државјанство – кој никогаш не прави јасна поделба меѓу политичкиот идентитет и етно-културниот идентитет – никаква демократска реформа што ја посакуваат нејзините поборници не би можела да ја смени таа основа врз која таа била изградена.

Државата-нација отсекогаш била, како што веќе констатиравме, во можност да ги подготви модалитетите за прифаќање на странците и притоа да не ја напушти својата длабоко етничка и/или *еџницизирана* идеологија на припадноста и на *судбинаџа*. Ја наоѓаме потврдата на оваа теза разлистувајќи го, на пример, *Граѓанскиот законик на Република Франција* и читајќи ги членовите кои се однесуваат на стекнувањето или на доделувањето француско државјанство. Според *Граѓанскиот законик*, странецот може да го добие статусот на француски граѓанин, во принцип, на три особено конкретни начини: преку *браќ* со државјанин на таа земја, преку долготраен *пресијој*, којшто вклучува легално *работење*, и конечно, преку *воената служба*. *Браќоџ*, како законски сојуз меѓу сопружниците, претставува свовидно *присџајување* на странецот кон големото национално семејство, што се потврдува, порано или подоцна, со *поџомсџивоџо*. Од друга страна, тоа е наједноставниот начин на стекнување на националноста, односно државјанството, бидејќи *крвната врска* лесно го претвора странецот во член на нацијата. *Граѓанскиот законик*, исто така, предвидува доделување државјанство на лица кои служеле одреден период во националната армија или во Легијата на странците (!) и кои, на тој начин, го *заслужиле* француското државјанство. Она што е тука значајно е доделувањето на државјанството по пат на декрет на војниците странци кои биле *ранџи* во мисија.²² Тоа едноставно значи дека *жрџвувањеџо* (*пролиената крв*) за нацијата се смета за доволен

L'Etat-nation a toujours été, comme on l'a déjà constaté, en mesure de préparer des modalités d'acceptation des étrangers en n'abandonnant pas pour autant son idéologie profondément ethnique et/ou *ethnalisée* de l'appartenance et du *destin*. On retrouve la confirmation de cette thèse en feuilletant, par exemple, *Le Code civil de la République française* et en lisant les articles concernant l'acquisition ou l'attribution de la nationalité française. D'après *Le Code civil*, l'étranger peut obtenir le statut du citoyen français, en principe, de trois manières particulièrement concrètes : par le *mariage* avec un ressortissant, par le *séjour* de longue durée, ce qui implique le *travail* légal, et finalement par le *service militaire*. *Le mariage*, en tant qu'alliance légale entre les conjoints, signifie en effet une sorte d'*adhérence* de l'étranger à la grande famille nationale, ce qui se confirme tôt ou tard par la *progéniture*. Par ailleurs, c'est la voie la plus simple d'acquisition de la nationalité, car le *lien sanguin* transforme facilement l'étranger en membre de la nation. *Le Code civil* prévoit aussi l'attribution de la nationalité à des personnes étrangères qui ont servi pendant une période définie dans l'armée nationale ou dans la Légion étrangère (!) et qui ont, de telle façon, *mérité* la nationalité française. Le moment signifiant réside dans l'attribution de la nationalité par décret aux militaires étrangers *blessés* en mission.²² Cela veut simplement dire que le *sacrifice* (*le sang versé*) pour la nation est considéré comme preuve suffisante de la capacité d'un étranger à devenir membre du *club familial* de même *destin*. Par contre, l'acquisition de la nationalité par le séjour légal sur la base du *travail* représente un processus dur et de

доказ за способноста на еден странец да стане член на *семејниот клуб* со иста *судбина*. Од друга страна пак, добивањето на државјанство по пат на легален престој врз основа на *работајќи* претставува тежок и долготраен процес, кој всушност се заснова врз истата идеја за *жртвување* (*даденајќа крв*). На крајот на даден период на легална работа, странецот, откако ја докажал со своите напори својата вредност на иден државјанин, е оценет како способен целосно да земе учество во националната заедница на државјаните. Сепак, останува еден краен испит, замислен како проверка на познавањето на националниот јазик и на степенот на интеграција, како и на усвојувањето на националните „обичаи и навики“.²³ Така *Граѓанскиот законик*, во својата најнова верзија, ја потврдува сеприсутноста на „*етнички*“ елементи во правната концепција на државјанството на една нација која веќе одамна се смета и самата себеси, а и другите ја сметаат, за *политичка* заедница на државјаните, заемно признаени и обединети преку заедничка држава и заеднички правно-политички систем.

Треба да се констатира, поради недостиг од радикална промена на политиките на националните држави, дека националното државјанство веќе не може да се смета поинаку освен како нерепрезентативно, пристрасно, па дури и дискриминирачко. Задржувањето на речиси светата равенка „државјанство = националност = сувереност“²⁴ сè уште може да предизвика насилни конфликти во самите државите-нации,²⁵ па дури и помеѓу нив. И покрај сè подеструктивниот карактер на врската меѓу државјанството и националноста, сепак ништо не ни дозволува да најавиме скорешен крај на оваа релација. Се чини дека на овој принцип не му недостига сила, а тоа ја става државата-нација, како историски облик, во единствена ситу-

long terme, qui se fonde en effet sur la même idée du *sacrifice (le sang donné)*. A la fin d'une période du travail légal, l'étranger, ayant démontré par ses efforts sa valeur de futur ressortissant, est jugé apte à participer à part entière à la communauté nationale des citoyens. Néanmoins, il reste un examen final conçu comme une vérification de la connaissance de la langue nationale et du degré d'intégration et d'adoption des « mœurs et usages » nationaux.²³ *Le Code civil* confirme ainsi, dans sa version récente, l'omniprésence des éléments « *ethniques* » dans la conception juridique de la citoyenneté d'une nation longtemps considérée, par elle-même et par les autres, comme une communauté *politique* des citoyens, mutuellement reconnus et unis par un État et par un système juridico-politique commun.

Force est de le constater, faute d'un changement radical des politiques des États nationaux, la citoyenneté nationale ne peut plus être considérée différemment que comme non-représentative, partielle, voire discriminatoire. Le maintien de l'équation quasiment sacrée « citoyenneté = nationalité = souveraineté »²⁴ peut encore produire des conflits violents au sein des États-nation²⁵ et même entre eux. Malgré le caractère de plus en plus destructif du lien entre la citoyenneté et la nationalité, rien nous permet pour autant d'annoncer une fin prochaine de cette relation. Il semble qu'il ne manque pas de force à ce principe, ce qui met l'État-nation en tant que forme historique dans une situation singulière. Bien que deux possibilités s'ouvrent devant nous, le résultat, paraît-il,

ација. Иако пред нас се отвораат две можности, резултатот, се чини, на крајот сепак би бил истиот: или државата-нација ќе се трансформира преку конструирањето на супранационални инстанци, и на тој начин ќе престане да биде неоспорниот центар на политичкото, или самата структура на државата-нација ќе се урне, на помалку или повеќе насилен начин, под товарот на сопственото дисфункционирање. Во една таква ситуација, идејата на европското државјанство можеби укажува на еден можен пат на укинување на тоа вознемирувачко тројство („државјанство = националност = сувереност“).

Европското државјанство и супранационалната политика

Во 1974-та год., во New School for Social Research во Њујорк, Рејмонд Арон (Raymond Aron) одржа предавање насловено како прашање: *Дали е можно мултинационално државјанство?* Во тоа предавање, Арон го ситуира проблемот на едно меѓу-ниво, и дава јасно негативен одговор на поставеното прашање. Според Арон, мултинационалното државјанство не е можно затоа што неговиот карактер е едноставно „противречен“.

„Кога американските држави заедно одлучија по пат на *Covenant* да ги основаат Соединетите Американски Држави и да се потчинат на еден Устав, природата и содржината на државјанството притоа не се променија. (...) Должноста да се осигура, макар и насила, почитувањето на државјанството била пренесена на друга држава или (...) на друга инстанца. Во случај движењето кон европското единство да доведе до создавање на федерална држава, нештата не би биле поинакви.“²⁶

serait finalement le même : soit l'État-nation se transformera par la construction des instances supranationales, et cessera ainsi d'être le centre incontestable du politique, soit la structure même de l'Etat-nation s'écroulera, d'une manière plus ou moins violente, sous le poids de son propre dysfonctionnement. Dans une telle situation, l'idée de la citoyenneté européenne signale peut-être une voie possible de dissolution de cette trinité troublante (« citoyenneté = nationalité = souveraineté »).

La citoyenneté européenne et la politique supranationale

En 1974, à la New School for Social Research de New York, Raymond Aron a prononcé une conférence intitulée en forme de question : *Une citoyenneté multinationale est-elle possible ?* Dans cette conférence, Aron situe le problème au niveau intermédiaire, et donne une réponse clairement négative à la question posée. Selon Aron, la citoyenneté multinationale n'est pas possible, parce que son caractère est simplement « contradictoire ».

« Quand les Etats d'Amérique ont ensemble décidé par *Covenant* de constituer les Etats-Unis d'Amérique et de se soumettre à une Constitution, la nature et le contenu de la citoyenneté n'ont pas changé pour autant (...). Le devoir d'assurer, fût-ce par la force, le respect de la citoyenneté a été transféré à un autre Etat ou (...) à une autre instance. Au cas où le mouvement vers l'unité européenne aboutirait à un Etat fédéral il n'en irait pas autrement. »²⁶

Меѓутоа, треба ли да потсетиме дека ваква споредба меѓу европската интеграција по Втората светска војна и Соединетите Американски Држави во времето на нивното создавање не е соодветна? Прво, независниот политички ентитет во Северна Америка беше создаден единствено како федерална држава на американската нација во зародиш, и ги обедини државите кои претходно беа под доминација на британското колонијално царство. Второ, претходно не постоеја независни *национални* држави кои во даден миг одлучиле да се обединат во таканаречена мултинационална или супранационална федерација. И покрај различните историски услови, државјанството на САД не е воопшто различно од француското државјанство: тоа е национално државјанство по начинот на кое е конституирано и по својот карактер. Едноставно, немаше *нации* пред создавањето на федералната држава, во која истовремено беше воведена американска националност за сите државјани на основачките држави. Случајот на ЕУ е посложен и историски неспоредлив. За Арон, мултинационално државјанство во Европа би било теориски противречно, бидејќи, според него, државјанство отаде историската врска со националноста би било незамисливо. „Проширувањето на политичкиот ентитет повлекува повеќе трансфер одошто мутација на државјанството“, тврди тој. Според примерот на САД, европско државјанство би постоело само врз основата на европска националност, односно како резултат на една европска нација-држава. Немаме мутација или промена на содржината во едно мултинационално државјанство, тоа е едноставно пренесено „на друга држава, на друга инстанца“. Националноста, значи, никогаш не се одвојува од државјанството, овојпат од она на еден поширок ентитет. Бидејќи односот меѓу државјанинот и неговата држава се состои во реципроцитетот на правата

Une comparaison, faut-il rappeler, entre l'intégration européenne après la Deuxième guerre mondiale et les Etats-Unis de l'époque de leur création n'est pourtant pas adéquate. En premier lieu, l'entité politique indépendante en Amérique du Nord fut créée uniquement comme un État fédéral de la nation américaine naissante, rassemblant les Etats sous la domination précédente de l'empire colonial britannique. Deuxièmement, il n'y avait pas auparavant d'États *nationaux* indépendants ayant décidé à un moment donné de s'unir en une fédération dite multinationale ou supranationale. Malgré les circonstances historiques dissemblables, la citoyenneté des Etats-Unis n'est guère différente de la citoyenneté française : c'est une citoyenneté nationale de par sa constitution et son caractère. Il n'y avait simplement pas des *nations* avant la création de l'Etat fédéral, dont la nationalité américaine fut introduite pour tous ses citoyens des États composants à la fois. Le cas de l'UE est plus complexe et historiquement incomparable. Pour Aron, une citoyenneté multinationale en Europe serait théoriquement contradictoire, car selon lui une citoyenneté au-delà du lien historique avec la nationalité serait impensable. «L'élargissement de l'entité politique entraîne un transfert plutôt qu'une mutation de la citoyenneté», affirme-t-il. A l'instar des Etats-Unis, la citoyenneté européenne n'existerait que sur la base de la nationalité européenne, c'est-à-dire comme résultat d'un Etat-nation européen. Il n'y a pas de mutation ou de changement du contenu dans une citoyenneté multinationale, elle est simplement transférée « à un autre Etat, à une autre instance ». La nationalité ne se sépare donc jamais de la citoyenneté, cette fois-ci de celle d'une entité plus large. Puisque le rapport entre le citoyen et son Etat consiste dans la réciprocité des droits et des devoirs, avoir la nationalité d'un Etat signifie un attachement *émotionnel* en faveur de cet Etat garantissant les droits et revendiquant pour sa part l'accomplissement de cer-

и обврските, да се има државјанство на една држава означува *емоционална* приврзаност во корист на таа држава, која, од своја страна, ги гарантира правата и бара извршување на одредени обврски, особено онаа на воената служба, чие отслужување е, според Арон, клучно за дефиницијата на државјанинот. Значи, тоа би било невозможно на супранационално ниво, и, од друга страна, самата цел на еден ваков пренос кон горе останува спорна: „европската држава би била уште подалеку од државјанинот отколку националната држава“. Се разбира, Арон се чува од секаква концепција за некакво поинакво државјанство од она на државата-нација, сметајќи го за неостварливо, па дури и како закана за самата идеја на модерното државјанство. Некакво супранационално државјанство не би можело да ги замени функциите на националното државјанство, да ја осигура кохерентноста на државјаните и нивната приврзаност кон државата и, конечно, да ја гарантира суштинската размена меѓу правата и должностите. Едно европско *супранационално* државјанство би требало да се потпира врз поинаква основа од онаа врз која историски се втемелило националното државјанство, а тоа пак, тврди Арон, е *незамисливо*.

Ве потсетувам дека Рејмонд Арон го држи ова предавање во 1974-та год. и дека во тоа време Европската заедница повеќе е дефинирана со економски отколку со политички термини. Идејата на државјанството на Заедницата, меѓутоа, е присутна и токму оваа недефинирана ситуација го стимулира размислувањето за една ваква тема: „Само во онаа мера во која Европската заедница не сочинува федерална држава, таа ни нуди оригинална тема за размислување“ заклучува Арон. Сепак, и покај неговата претпазлива недоверба, оваа оригинална *тема* навистина стана оригинална *ситуација* по Договорот од Мастрихт: се роди европско државјанство без притоа да имаме

tains devoirs, surtout le service militaire, dont l'exercice est, selon Aron, crucial pour la définition du citoyen. Au niveau supranational, cela serait donc impossible et, par ailleurs, le but même d'un tel transfert vers le haut reste contestable : « l'Etat européen serait encore plus loin du citoyen que l'Etat national. » Evidemment, Aron se méfie de toute conception d'une citoyenneté différente de celle de l'Etat-nation, la considérant comme irréalisable, voire menaçante quant à l'idée même de la citoyenneté moderne. Une citoyenneté supranationale ne saurait remplacer les fonctions de la citoyenneté nationale, assurer la cohérence des citoyens et leur attachement à l'Etat et, finalement, garantir l'échange essentiel entre les droits et les devoirs. Une citoyenneté européenne *supranationale* devrait s'appuyer sur une autre base que celle sur laquelle s'est historiquement forgée la citoyenneté nationale, ce qui est, affirme Aron, *inconcevable*.

Je rappelle que Raymond Aron prononce cette conférence en 1974 et qu'à l'époque la Communauté européenne est plutôt définie en termes économiques que politiques. L'idée de la citoyenneté de la Communauté est pourtant présente et c'est exactement cette situation indéfinie qui stimule la réflexion sur un tel sujet : « Ce n'est que dans la mesure où la communauté européenne ne constitue pas un Etat fédéral qu'elle offre à notre réflexion un thème original », conclut Aron. Néanmoins, malgré sa méfiance, ce *thème* original est effectivement devenu une *situation* originale après le Traité de Maastricht : une *citoyenneté européenne* a vu le jour sans qu'il y ait un Etat fédéral européen auquel on pourrait transférer le devoir

европска федерална држава на која би можеле да ѝ ја пренесеме обврската да ги осигура почитувањето и применувањето на своето државјанство! Накусо, беше создадено државјанство без држава!

Воведувањето на „државјанството на Унијата“ во 1992-та год. навистина претставуваше нова ситуација и предизвика многубројни расправи што се однесуваа на неговата функција, неговата содржина, неговата дефиниција и примена. Врската меѓу државјанството на Унијата и националното државјанство јасно покажува дека стариот принцип „државјанство=националност“ останува неначат и покрај политичкото и правното постоење на едно државјанство кое е по дефиниција *supra*-национално. Во точката 1 од членот 8 од Договорот од Маастрихт тоа е јасно потврдено: „државјанин на Унијата е секое лице кое има национално државјанство на која и да е државачленка“. Ова значи дека ова европско државјанство е својство, или поинаку кажано, привилегија на националното државјанство и дека тоа не вклучува ништо повеќе од одредени заеднички бенефиции за полноправните жители на земјите-членки. Државјанинот како европски државјанин располага со правото на движење и престој (член 8 А), со активното право на глас и пасивното право да биде избран во Европскиот парламент (член 8 Б), како и со правото на дипломатска и конзуларна заштита на сите земји-членки на територијата на трета држава (член 8 Ц). Се разбира, политичката содржина, која евентуално би можела да предизвика појава на супранационален политички простор и, до одреден степен, да го дефаворизира приматот на националната сувереност и на механизмите на одлучување на националните држави, е строго ограничена. Од друга страна, Договорот од Амстердам ја надополнува точката 1 од членот 8 со реченица која оневозможува какво и да е недораз-

d'assurer le respect et la pratique de sa citoyenneté ! En bref, une citoyenneté a été créée sans Cité !

L'introduction de "la citoyenneté de l'Union" en 1992 a produit effectivement une situation inédite et a provoqué de nombreux débats quant à sa fonction, à son contenu, à sa définition et à son application. La relation entre la citoyenneté de l'Union et la citoyenneté nationale montre bien que le vieux principe « citoyenneté = nationalité » reste intact malgré l'existence politique et juridique d'une citoyenneté par définition *supra*-nationale. Dans le point 1 de l'Article 8 du Traité de Maastricht cela est bien confirmé : « un citoyen de l'Union est toute personne ayant la nationalité d'un État membre. » Cela veut dire que cette citoyenneté n'est qu'une disposition ou, autrement dit, un privilège de la citoyenneté nationale et que cela n'implique rien de plus que certains bénéfices mutuels pour les ressortissants des pays membres. Le citoyen en tant que citoyen européen dispose du droit de circulation et de séjour (Art. 8 A), du droit de vote et d'éligibilité au Parlement européen (Art. 8 B) et du droit de protection diplomatique et consulaire de tous les États membres sur le territoire d'un État tiers (Art. 8 C). Evidemment, le contenu politique qui pourrait éventuellement entraîner l'émergence d'un espace politique supranational et, à un certain degré, défavoriser la primauté de la souveraineté nationale et des mécanismes décisionnels des États nationaux, est strictement limité. Par ailleurs, le Traité d'Amsterdam ajoute au point 1 de l'article 8 une phrase qui rend impossible tout malentendu : « la citoyenneté de l'Union complète la citoyenneté nationale et *ne la remplace pas*. »²⁷

бирање: „државјанството на Унијата го надополнува националното државјанство, а не го заменува“.²⁷

Европското државјанство, така, е ставено во теориски и практично чудна позиција. Не станува збор за политички активно државјанство, туку повеќе за едно „атрибуирано државјанство“ (citoyenneté d'attribution), кое се заснова врз реципроцитетот на правата, и е резервирано за поединците кои се државјани на земјите-членки на Унијата. Воведувањето на европското државјанство, се чини, не произлегло ниту од некаква поголема промена на политиката во Европа, ниту пак од некакво длабоко проширување на демократските права, туку, напротив, овој чин бил придружен како со зајакнувањето на надворешните граници, така и со она на политичките и општествените граници во самата Унија. Слободата на движење, придружена со бришењето на внатрешните граници за полноправните жители на Унијата, и ЕУ назначена како полициска тврдина за сите *други*, ги претставуваат лицето и опачината на истиот медал од Мастрихт.

Поставувајќи го националното државјанство на земја-членка како услов, европското државјанство директно исклучува голем број странци кои се жители на Унијата и ги дефаворизира во однос на државјаните на земјите-членки. Освен тоа, ова воведо нови елементи во однос на *хиерархијата на статусите на индивидуите* во Европа: државјаните на државите-членки располагаат со државјанство на Заедницата и живеат рамо до рамо во Европа со жителите кои не се државјани на Заедницата, кои потекнуваат од трети земји, со странците без постојано жителство, и конечно, со бегалците, побарувачите на азил, лицата без документи итн. Така, демократскиот лик на ова „државјанство со повеќе брзини“ станува

La citoyenneté européenne est ainsi mise dans une position théoriquement et pratiquement curieuse. Il ne s'agit pas d'une citoyenneté politiquement active, mais plutôt d'une « citoyenneté d'attribution », fondée sur la réciprocité des droits, et réservée aux individus disposant de la nationalité des pays membres de l'Union. L'introduction de la citoyenneté européenne, semble-t-il, n'a résulté ni d'un changement majeur de la politique en Europe ni d'un élargissement profond des droits démocratiques, mais, au contraire, cet acte fut accompagné aussi bien par le renforcement des frontières externes que des frontières politiques et sociales à l'intérieur même de l'Union. La libre circulation, accompagnée par l'effacement des frontières internes pour les ressortissants de l'Union, et l'UE désignée comme forteresse policière pour tous les *autres* sont le recto et le verso de la même médaille de Maastricht.

En posant comme condition la nationalité d'un pays membre, la citoyenneté européenne exclut directement un grand nombre d'étrangers résidant dans l'Union et les défavorise par rapport aux ressortissants des Etats composants. De surcroît, cela a introduit de nouveaux éléments à la *hiérarchie de statuts des individus* en Europe : les nationaux des Etats membres disposant de citoyenneté communautaire vivent côte à côte en Europe avec les résidents non-communautaires, provenant des pays tiers, avec les étrangers non-résidents, et finalement avec les réfugiés, les demandeurs d'asile, les sans-papiers, etc. Le visage démocratique de cette « citoyenneté à plusieurs vitesses » devient ainsi contestable, tandis que son fonctionnement politique est bloqué

спорен, додека неговото политичко функционирање е блокирано уште од неговото раѓање: засновано врз националната припадност и врз реципроцитетот на правата, европското државјанство може да постои единствено како дополнителна предност на националното државјанство на земјите-членки. Избегнувајќи да се потпре врз *жишелсивошио* (*résidence*) како темел на државјанството, што би го направило поинклузивно, порепрезентативно, подемократско и, конечно, полегитимно, европското државјанство во својот сегашен облик повеќе се обидува да ја зајакне врската меѓу нацијата, државјанството и сувереноста, отколку да го стимулира *трансферот* од центарот на политичкиот живот кон супранационалното ниво. Од друга страна, според постапката, националните држави се оние кои доделувајќи го или не националното државјанство, одлучуваат кој е, а кој не е и не може да биде, Европеец во Европа.

Скоро 15 години после Договорот од Маастрихт, меѓутоа, резултатите се мерливи, и тоа им овозможи на одредени набљудувачи да зборуваат за „криза на содржината, криза на легитимноста, криза на функционирањето“²⁸ на европското државјанство. Една куса анализа на ефектите од воведувањето на правото на слободно движење, правото на глас и на пасивното право да се биде избран, ја потврдува оваа дијагноза. Уште од почетокот „слободата на движење“ беше перцепирана како најважниот елемент. Денес, меѓутоа, лесно можеме да заклучиме дека тоа право не се употребува толку широко колку што се очекуваше на почетокот. Откако еднаш се стекнаа со правото да се населат каде сакаат во рамките на Унијата, Европејците не почнаа да мигрираат повеќе од порано. Освен тоа, и кога мигрираат, тие не остануваат трајно во други земји, особено не повеќе од странците коишто доаѓаат од земјите што

dès sa naissance : fondée sur l'appartenance nationale et sur la réciprocité des droits, la citoyenneté européenne ne peut exister que comme un avantage supplémentaire de la nationalité des Etats membres. En évitant de s'appuyer sur la *résidence* comme fondement de la citoyenneté, ce qui la rendrait plus inclusive, plus représentative, plus démocratique et, finalement, plus légitime, la citoyenneté européenne dans sa forme actuelle tente plutôt de renforcer le lien entre la nation, la citoyenneté et la souveraineté que de stimuler le *transfert* du centre de la vie politique au niveau supranational. Par ailleurs, d'après la procédure, ce sont les Etats nationaux, qui, en accordant ou pas la nationalité, décident qui est, et qui n'est pas et ne peut pas être, *euro péen* en Europe.

Presque 15 ans après le Traité de Maastricht les résultats sont pourtant mesurables, ce qui a permis à certains observateurs de parler d'une « crise de contenu, crise de légitimité, crise de fonctionnement »²⁸ de la citoyenneté européenne. Une brève analyse des effets d'inauguration des droits de libre circulation, de vote et d'éligibilité donne raison à ce diagnostic. Dès le début, « la libre circulation » était perçue comme l'élément le plus important. Nous pouvons facilement conclure aujourd'hui que ce droit n'a toutefois pas été utilisé aussi largement que cela avait été attendu au départ. Une fois qu'ils ont disposé du droit de s'installer où ils le veulent au sein de l'Union, les Européens n'ont pas commencé à migrer plus souvent qu'auparavant. En plus, quand ils migrent, ils ne restent pas durablement dans d'autres pays, surtout pas plus que les étrangers, provenant des pays non-membres. Le droit de libre circulation a été conçu sur le lien intime avec le droit de vote aux élections municipa-

не се членки. Правото на слободно движење било конципирано врз основа на тесната врска со правото на глас на локалните избори и правото да се биде избран во Европскиот парламент. Учеството во локалните избори за европските државјани кои живеат во другите земји на Унијата на времето било сметано како важен чекор за укинувањето на поистоветувањето на државјанството со националната припадност. Досега, меѓутоа, ова право немало директни последици во однос на овој принцип. Националните држави едноставно ја блокираа долго време оваа правна новина, наметнувајќи рестрикции на ова право.²⁹ Тоа беше придружено со слаба мобилизација на оваа категорија на Европејци, што конечно се потврди, повеќепати впрочем, со ниската стапка на учество на локалните избори. Накусо, поединецот останува полноправен државјанин на својата земја, имајќи ја истовремено можноста, доколку работи и си го плаќа данокот во новата земја, релативно да влијае, со својот глас, врз одлуките донесени на локално ниво. Од друга страна, концесиите кон странците кои потекнуваат само од Европската унија, се наградени со заемните бенефиции. Доколку го земеме предвид овој слаб политички резултат и фактот дека оние кои не се жители на Заедницата се лишени од овие права дури и на локално ниво, оправдано се прашуваме: кому му е навистина наменето европското државјанство?

Меѓутоа, по мое мислење, правото да се биде избран во Европскиот парламент, и покрај тоа што досега било ретко употребувано, содржи неколку одлучувачки елементи кога станува збор за политичката иднина на европското државјанство. Според тоа право, државјанин на Унијата може да биде кандидат на изборите за Европскиот парламент³⁰ не само во својата сопствена земја, туку исто така и онаму каде

les et de l'éligibilité au Parlement européen. La participation aux élections locales pour les citoyens européens résidant dans les autres pays de l'Union était considérée à l'époque comme un pas important vers la dissolution de l'équation entre la citoyenneté et la nationalité. Jusqu'à présent cependant ce droit n'a pas eu de conséquences directes quant à ce principe. Les Etats nationaux ont simplement bloqué pendant longtemps cette nouveauté juridique en imposant des restrictions à ce droit.²⁹ Cela allait de pair avec une faible mobilisation de cette catégorie des Européens, ce qui était finalement confirmé, à plusieurs reprises d'ailleurs, par le taux bas de leur participation aux élections municipales. En bref, l'individu reste citoyen à part entière de son propre pays, en ayant en même temps la possibilité, pour autant qu'il travaille et paye ses impôts dans le nouveau pays, d'influer relativement, par son vote, sur des décisions prises localement. Les concessions aux étrangers, ne provenant que de l'Union européenne, sont récompensée par ailleurs par les bénéfiques mutuels. Si l'on prend en compte ce faible résultat politique et le fait que les résidents non-communautaires sont dépourvus de ces droits même au niveau local, on se demande à juste titre : la citoyenneté européenne, à qui est-elle effectivement destinée ?

Cependant, à mon avis, le droit d'éligibilité au Parlement européen, malgré le fait qu'il était jusqu'à présent rarement utilisé, contient quelques éléments décisifs quant à l'avenir politique de la citoyenneté européenne. D'après ce droit, un citoyen de l'Union peut être candidat aux élections pour le Parlement européen³⁰, non seulement dans son propre pays, mais également là où il réside dans l'Union. Cela est peut-être le premier pas vers l'in-

што живее во Унијата. Ова е можеби првиот чекор кон воведувањето на *државјанство на европскојо жишелство* и кон започнување на процесот на одвојување на државјанството од националната припадност. Затоа што пратениците на Парламентот не се повеќе претставници на народите на земјите-членки, туку државјани на Унијата. Сепак, ова право не им е резервирано на странските жители резиденти, кои сè уште остануваат под закрила на државите-нации, кои самите одлучуваат за нивната судбина. Во барањето начини да се укине таа вознемирувачка разлика меѓу европските граѓани и странските жители резиденти во Европа, се чини дека еден можен излез е најавен во функцијата на Европскиот парламент, кој би требало да биде репрезентативното тело на сите Европејци. За тој навистина да стане репрезентативен, Европската унија би требало да им додели европско државјанство на сите жители резиденти (кои не се ЕУ државјани) на нејзиното тло, без тоа да биде условено со националното државјанство на земјата-членка. Овој чекор со неизмерна политичка, дури и револуционерна сила, би ја зајакнал улогата на Парламентот и на европското државјанство, нагласувајќи го приматот на супранационалната политика во Европа. Оваа одлука би ги изедначила политичките позиции на жителите резиденти со оние на другите Европејци и би ги повлекла со себе, според Договорот од Мاستрихт, слободата на движење на жителите резиденти, правото на гласање на локални избори и правото да се биде избран во Парламентот – што автоматски го повлекува правото на полноправно граѓанство на локално ниво врз основа на постојаното жителство, и на европско ниво, врз основа на државјанството на ЕУ – па дури и дипломатската заштита на ЕУ во трета земја. Да се биде странец со статус на постојан жител - резидент и, истовремено, европски државјанин, и да се живее во земја-членка без притоа да се има

introduction de la *citoyenneté de résidence européenne* et vers le commencement du processus de séparation de la citoyenneté d'avec l'appartenance nationale. Car les députés du Parlement ne sont plus les représentants des peuples des Etats membres, mais des citoyens de l'Union. Néanmoins, ce droit n'est pas réservé aux résidents étrangers, qui restent toujours sous la tutelle des Etats-nation, seuls à décider de leur sort. En cherchant les moyens d'abolir cette différence troublante entre les citoyens européens et les résidents étrangers en Europe, il semble qu'une issue possible est signalée dans la fonction du Parlement européen, censé être le corps représentatif de tous les Européens. Pour le rendre véritablement représentatif, il faudrait que l'Union européenne accorde la citoyenneté européenne à tous les résidents (non-communautaires) sur son sol sans condition de nationalité de l'Etat membre. Ce pas d'une force politique incommensurable, voire révolutionnaire, renforcerait le rôle du Parlement et de la citoyenneté européenne en accentuant la primauté de la politique supranationale en Europe. Cette décision égaliserait les positions politiques des résidents avec celle des autres Européens et entraînerait, selon le Traité de Maastricht, la libre circulation des résidents, le droit de vote local et d'éligibilité au Parlement - ce qui entraîne automatiquement le droit de cité au niveau local sur la base de la résidence et au niveau européen sur la base de la citoyenneté de l'UE - et même la protection diplomatique de l'UE dans un pays tiers. Etre résident étranger et en même temps citoyen européen, et résider dans un pays membre sans pour autant avoir sa nationalité, cela aurait des conséquences dramatiques, et dramatiquement positives, quant au principe même de la citoyenneté nationale et annoncerait la dissolution de l'alliance entre l'activité politique et l'appartenance nationale.

нејзиното национално државјанство, тоа би имало драматични, и драматично позитивни последици, што се однесува на самиот принцип на националното државјанство, и би го најавило растурањето на сојузот меѓу политичката активност и националната припадност.

Меѓутоа, европската политика сè уште суштински не ги надминува границите на државата-нација, и покрај педесетте години постоење на процесот на економска и политичка интеграција. Европското државјанство нема активни државјани, тоа нема ни држава која ќе му соодветствува, ниту пак, сè уште, Устав кој ја регулира европската политичка заедница. Ние воопшто не сме сведоци на никнувањето на една политика на европско ниво, која ќе биде поинтензивна и поефективна од онаа на земјите-членки, и која ќе биде ставена над нивниот систем на политичко учество, со оглед на тоа што ова сè уште останува ексклузивно национално. Немаме вистински европски партии, трансационалната соработка е ограничена и политичката солидарност во Европа не се чини како приоритет за националните чинители. Европскиот јавен и политички простор³¹ сè уште не постои како рамка во која европското државјанство би можело да ја пронајде својата смисла, односно, да биде применето и широко спроведувано. Ова државјанство сè уште чека на политички импулс, да речеме, *од долу кон горе*, односно конкретен израз на волја на европските граѓани за неговото реално политичко активирање и, од друга страна, на еволуцијата на институционалните механизми на Унијата во истата смисла. Тешко е, меѓутоа, да се верува дека европските држави-нации би биле подготвени да ја споделат својата сувереност или пак, во краен случај, да ја делегираат на супранационално ниво. Во недостиг на таква иницијатива, воведувањето на европ-

Cependant, la politique européenne ne dépasse toujours pas essentiellement les limites de l'État-nation, malgré les cinquante ans d'existence du processus d'intégration économique et politique. La citoyenneté européenne n'a pas de citoyens actifs, elle n'a ni un État lui correspondant ni toujours une Constitution régularisant une communauté politique européenne. Nous ne sommes nullement témoins de l'émergence d'une politique à l'échelle européenne, plus intense et plus effective que celle des États membres, et placée au-delà de leur système de participation politique, celle-ci restant toujours exclusivement nationale. Il n'y a pas de partis véritablement européens, la coopération transnationale est limitée et la solidarité politique en Europe ne semble pas être une priorité pour les acteurs nationaux. L'espace public et politique européen³¹ n'existe toujours pas comme cadre dans lequel la citoyenneté européenne pourrait trouver son sens, c'est-à-dire, être appliquée et largement pratiquée. Cette citoyenneté attend encore une impulsion politique, disons, *d'en bas et d'en haut*, c'est-à-dire une expression concrète de volonté des citoyens européens pour sa réelle activation politique, et, de l'autre côté, l'évolution des mécanismes institutionnels de l'Union dans le même sens. Il est difficile cependant de croire que les États-nations européens seraient prêts à partager leur souveraineté ou, le cas échéant, la déléguer au niveau supranational. Faute d'une telle initiative, l'introduction de la citoyenneté européenne, ne reste paradoxalement qu'un élément de plus de renforcement de la souveraineté nationale.

ското државјанство, останува, парадоксално, само уште еден дополнителен елемент на зајакнување на националната сувереност.

Во овие услови, тешко можеме да замислиме како би било можно едно политички ефективно државјанство на супранационално ниво, доколку европскиот политички простор остане фрагментиран на национални единици. Од друга страна, оваа фрагментација е единствената рамка во која се остварувал политичкиот живот на модерна Европа. „Модерна Европа се формираше и се структурираше низ нациите. Националната структурација е суштинска за европскиот простор“.³² Колку што е тешко да се замисли презервацијата на оваа „национална структурација“, со оглед на кризата предизвикана од страна на овој тип на функционирање на актуелниот европски политички простор, супранационалното државјанство ѝ поставува исто толку тешка задача на политичката имагинација. Нагласувајќи ја врската меѓу државата-нација и модерната демократија, одредени автори сметаат дека супранационалното државјанство е екстремно опасно за самата демократска пракса:

„Ако тоа [‘постнационалното’ државјанство, заб. на авт.] би било усвоено, тоа би дејствувало исто и во правецот на деполитизацијата. Токму во рамките на нацијата се беа изградиле легитимноста и демократските практики: ослабнувањето на националната држава, коешто е последица на европската конструкција, ризикува да предизвика и слабење на демократијата.“³³

Демократијата, меѓутоа, повеќе зависи од правно-политичката структура на една држава на еднаквите и слободни државјани, отколку од политичкото единство на една културно кохерентна нација.³⁴ Примерот

Dans ces circonstances nous avons du mal à imaginer comment une citoyenneté politiquement effective à l'échelle supranationale serait possible si l'espace politique européen reste fragmenté en des unités nationales. Par ailleurs, cette fragmentation est le seul cadre dans lequel la vie politique de l'Europe moderne s'effectuait. « L'Europe moderne s'est formée et structurée à travers des nations. La structuration nationale est essentielle à l'espace européen ».³² Si nous avons du mal à penser la préservation de cette « structuration nationale », étant donné la crise provoquée par ce type de fonctionnement de l'espace politique européen actuel, la citoyenneté supranationale pose également une tâche difficile à l'imagination politique. Accentuant le lien entre l'État-nation, la nationalité et la démocratie moderne, certains auteurs trouvent la citoyenneté supranationale extrêmement dangereuse pour la pratique démocratique elle-même :

« Si elle [la citoyenneté « postnationale », nda] était adoptée, [elle] agirait aussi dans le sens de la dépolitisation. C'est dans le cadre de la nation que s'étaient construites la légitimité et les pratiques de la démocratie : l'affaiblissement de l'Etat national, qui est une conséquence de la construction européenne, risque d'entraîner aussi celui de la démocratie. »³³

La démocratie, pourtant, dépend plutôt de la structure politico-juridique d'un État des citoyens égaux et libres que de l'unité politique d'une nation culturellement cohérente.³⁴ L'exemple de Jean-Marc Ferry montre que

на Жан-Марк Фери (Jean-Marc Ferry) покажува дека идејата за една чисто супранационална политика претставува неразрешлив предизвик дури и за одредени автори кои ја поддржуваат таквата идеја. Нацијата, како привилегиран простор, треба да си го најде своето место во една идна Европска држава, во чие срце супранационалното државјанство би било целосно спроведувано, тврди тој. Во една таква држава тој го бара „и уставното признавање на основните права на народите“.³⁵ Фери, така, критички укажува на „супранационалната стратегија“, која ги претпоставува како основни права само оние на поединците (човековите права), исклучувајќи ги правата на народите (правата на луѓето). Тука се среќаваме со сите тешкотии што се однесуваат на поимот *народ*. Народот како етно-културен ентитет заснован врз јазикот, официјалната култура и заедничката меморија, широко дифузирани преку државата и нејзините механизми, се судира, од друга страна, со идејата на *народоѝ* како политички збир на индивидуи кои еднакво ја прифаќаат заедничката политичко-правна рамка и активно учествуваат во таквата заедница, а притоа остануваат отворени кон *другиѝ*, дури и кога тоа бара длабока идентитарна промена. Меѓутоа, поимот на европски *народ* претставува вистински теориски проблем за концепцијата на супранационална политика. Во однос на ова, го споделуваме мислењето на Жерар Мере (Gérard Mairet): „токму самата идеја за народот ја прави проблематична, па дури и невозможна конструкцијата на една Европска држава.“³⁶ Задршките што се однесуваат на овој поим, којшто, од друга страна, историски е премногу обележан, произлегуваат од убедувањето дека идејата за една заедница која е исто толку хомогена колку еден народ, ризикува да вклучи многубројни противречности, произлезени од националната конструкција, овојпат на супранационално ниво. Самото

l'idée d'une politique purement supranationale pose un défi insurmontable même pour certains auteurs favorables à une telle idée. La nation, comme lieu privilégié, doit trouver sa place dans un futur État européen au sein duquel la citoyenneté supranationale serait pleinement exercée, affirme-t-il. Dans un tel État il réclame « la reconnaissance également constitutionnelle des droits fondamentaux des peuples ».³⁵ Ferry dénonce ainsi « la stratégie supranationale », qui ne suppose comme droits fondamentaux que ceux des individus (les droits de l'homme), à l'exclusion des droits des peuples (droits des gens). Ici on rencontre toutes les difficultés quant à la notion du *peuple*. Le peuple en tant qu'entité ethno-culturelle, fondée sur la langue, la culture officielle et la mémoire commune, largement diffusées par l'État et ses appareils, se heurte de l'autre côté à l'idée du *peuple* en tant qu'ensemble politique d'individus acceptant aussi bien le même cadre politico-juridique que la participation active dans une telle communauté, restant ouvert aux *autres*, même lorsque cela exige un changement identitaire profond. Cependant, la notion du *peuple* européen pose un véritable problème théorique pour la conception d'une politique supranationale. Sur ce point, nous partageons l'avis de Gérard Mairet : « c'est l'idée du peuple elle-même qui rend difficile sinon impossible la construction d'un Etat européen ».³⁶ Les réserves quant à cette notion, par ailleurs historiquement trop marquée, viennent de la conviction que l'idée d'une communauté aussi homogène qu'un peuple risque d'impliquer de nombreuses contradictions, issues de la construction nationale, cette fois-ci au niveau supranational. L'existence même d'un tel peuple européen n'est pas souhaitable s'il se forme d'après le schéma de création de la nation et si, en plus, ce processus répète son histoire ambiguë.

постоење на таков европски народ не е пожелно доколку тој се формира според шемата на создавање на нацијата и доколку, освен тоа, овој процес ја повтори својата амбивалентна историја.

Велејќи го ова, претпоставуваме дека едно супранационално државјанство не би можело да биде реализирано како такво доколку поканата за ова државјанство им е испратена на *народите*, односно на нациите, или пак на кои и да е колективни ентитети. „Ова државјанство нема да биде анационално или антинационално, туку неизбежно транснационално“³⁷ и, да додадеме, еднакво отворено кон надворешните кандидати кои ќе бидат подготвени да учествуваат во едно такво политичко поле, чии демократски правила ќе бидат задолжителни за *сите*. Никнувањето на еден политички простор во Европа треба да избегне секаква категоризација и особено хиерархизација на припадностите. Европа, како име на овој иден политички ентитет, треба да биде испразнета од секаква наводно традиционална содржина која би можела да предизвика *идентитетарна* поделба меѓу „Европејците“ и „не-Европејците“ и така, наместо една активна пракса на супранационалната демократија, да се воведат нова политичка сегрегација, овој пат на највисоко ниво.

Супранационалното државјанство на Европската држава може да ја пронајде својата смисла само потпирајќи се на поинакви постапки на идентификација и на припадност од оние на колективните ентитети, усогласувајќи се така со актуелната специфична ситуација на Европа. Се работи, пред сè, за признавањето на поединецот како главен носител на европското државјанство. Неговата идна улога, се чини, ќе зависи, пред сè, од зајакнувањето на општествените и политичките односи меѓу граѓаните

En disant cela, nous supposons qu'une citoyenneté supranationale ne pourrait pas être réalisée comme telle si l'invitation à cette citoyenneté est envoyée aux *peuples*, c'est-à-dire aux nations ou aux entités collectives quelconques. « Cette citoyenneté ne sera pas a-nationale ou anti-nationale, mais inévitablement transnationale »³⁷ et, ajoutons, également ouverte aux candidats extérieurs, qui seront prêts à participer à un tel champ politique, dont les règles démocratiques seront obligatoires pour *tous*. L'émergence d'un espace politique en Europe doit éviter toute catégorisation et surtout la hiérarchisation des appartenances. L'Europe en tant que le nom de cette future entité politique doit être vide de tout contenu prétendument traditionnel qui pourrait entraîner une division *identitaire* entre « les Européens » et « les non-Européens » et ainsi, au lieu d'une pratique active de la démocratie *supranationale*, introduire une nouvelle ségrégation politique cette fois-ci au plus haut niveau.

La citoyenneté supranationale de l'Europe ne peut trouver son sens qu'en s'appuyant sur d'autres procédures d'identification et d'appartenance que celles des entités collectives, en se conformant ainsi à la situation spécifique actuelle de l'Europe. Il s'agit en premier lieu de la reconnaissance de l'individu en tant que porteur principal de la citoyenneté européenne. Son rôle futur, semble-t-il, dépendra en premier lieu de l'intensification des relations sociales et politiques parmi les citoyens à l'échelle européenne, dont le résultat serait l'émergence

на европско ниво, чиј резултат би бил никнувањето на еден политички и општествен транснационален и/или супранационален простор. Секако, тој простор ќе бара нови концепции на политичките односи, една нова динамика на комуникацијата и, оттука, *нови политички актери*. Во случај тие да се појават, би било можно европското државјанство да го покаже својот капацитет за револуционирање на политичките односи. Во недостиг на ваков настан, Европа ќе биде само затворена држава, која тукушто започнала да ги подотвора портите за своите граѓани.

Се чини дека современа Европа се наоѓа во една речиси апсурдна ситуација и во екстремно опасна апсурдност: создадено е европско државјанство без соодветна држава, додека во исто време – затоа што европската интеграција и политичкото исклучување или оддалечување на оние кои се проценети како политички *странци* или *неспособни* претставуваат комплементарни, па дури и хармонизирани процеси – предградијата лишени од елементарната политичка партиципација се множат на рабовите на европските метрополи. Би требало можеби да се обмисли пресвртувањето на таа експлозивна логика: да се создаде Град/држава за европското граѓанство и да се урнат сидиштата на гетата во предградијата, да се обединат предградијата и Градот. Но, по однос на ова, треба да се запрашаме дали оваа визија, елаборирана погоре, и покрај, па дури и наспроти европската политичка реалност денес, е само еден од излезите од актуелната криза... оној најневеројатниот?

Превод од француски јазик: Деспина Ангеловска

d'un espace politique et social transnational et/ou supranational. Evidemment, cet espace exigera de nouvelles conceptions des rapports politiques, une nouvelle dynamique de la communication, et par conséquent de *nouveaux acteurs politiques*. Si jamais leur apparition a lieu, il se pourrait que la citoyenneté européenne montre sa capacité à révolutionner les relations politiques. Faute d'un tel événement, l'Europe ne sera que la Cité, dont l'ouverture des portes à ses citoyens n'est qu'à peine annoncée.

L'Europe contemporaine se trouve, semble-t-il, dans une situation quasiment absurde et dans son absurdité extrêmement dangereuse : une citoyenneté a été créée sans une Cité correspondante, alors qu'en même temps – car l'intégration européenne et l'exclusion ou l'éloignement politique de ceux jugés politiquement *étrangers* ou *inaptes* sont des processus complémentaires et même harmonisés – des cités dépourvues de la participation politique élémentaire prolifèrent aux lisières des métropoles européennes. Il faudrait peut-être penser le renversement de cette logique explosive : créer une Cité pour la citoyenneté européenne et abolir les murs des ghettos dans les banlieues, intégrer les cités à la Cité. Mais, sur ce point, force est de demander si cette vision, élaborée plus haut malgré et même contre la réalité politique européenne aujourd'hui, n'est qu'une des issues de la crise actuelle... celle la moins probable ?

Белешки:

1. „Вистина е дека секоја организација, било да е политичка или не, по дефиниција, ги вклучува едните и ги исклучува другите. Демократската држава не е исклучок од ова правило. Таа се заснова врз принципот на вклучување на државјаните и на исклучување на не-државјаните од политичките практики“. Dominique Schnapper, *Qu'est-ce que la citoyenneté* (Éditions Gallimard, 2000), 148.
2. Концептот на едно демократско државјанство, кое би било потенцијално отворено за сите, се соочува со теориски тешкотии: идејата за едно вакво државјанство претставува, се чини, нерешлив парадокс. Улрих К. Преус (Ulrich K. Preuss) со право се прашува „how can the democratic idea of equality be compatible with a concept which is inherently exclusive and can ever represent the idea of privilege?“, Ulrich K. Preuss, “The Relevance of the Concept of Citizenship for the Political and Constitutional Development of the EU” in Ulrich K. Preuss / Ferran Requejo (eds.), *European Citizenship, Multiculturalism, and the State* (Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1998), 22.
3. Michael Walzer: *Sphères de justice* (Paris: Seuil, 1997), 66-76.
4. Ibid., 74.
5. Ibid.
6. „Лесно забораваме дека овие два аспекта немаат ниту исто потекло, ниту на почетокот биле апсолутно еквивалентни, ниту пак се инвестирани од една единствена историја“. Étienne Balibar, *Les frontières de la démocratie* (Paris: La Découverte, 1992), 111, според Marie Gaille, *Le Citoyen* (Paris: Flammarion, 1998), 21.

Note:

1. « Il est vrai que toute organisation, politique ou non, par définition, inclut les uns et exclut les autres. L'Etat démocratique n'échappe pas à cette règle. Il est fondé sur un principe d'inclusion des citoyens et d'exclusion des non-citoyens des pratiques politiques ». Dominique Schnapper, *Qu'est-ce que la citoyenneté* (Éditions Gallimard, 2000), 148.
2. Le concept d'une citoyenneté démocratique, qui serait potentiellement ouverte à tous, se heurte à des difficultés théoriques : l'idée d'une telle citoyenneté constitue, semble-t-il, un paradoxe indissoluble. Ulrich K. Preuss se demande à juste titre « how can the democratic idea of equality be compatible with a concept which is inherently exclusive and can ever represent the idea of privilege? », Ulrich K. Preuss, “The Relevance of the Concept of Citizenship for the Political and Constitutional Development of the EU” in Ulrich K. Preuss / Ferran Requejo (eds.), *European Citizenship, Multiculturalism, and the State* (Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1998), 22.
3. Michael Walzer: *Sphères de justice* (Paris: Seuil, 1997), 66-76.
4. Ibid., 74.
5. Ibid.
6. « Nous oublions facilement que ces deux aspects ne sont ni de même provenance, ni absolument équivalents à l'origine, ni investis d'une histoire unique. » Étienne Balibar, *Les frontières de la démocratie*, (Paris: La Découverte, 1992), 111, cité in Marie Gaille, *Le Citoyen*, (Paris: Flammarion, 1998), 21.

7. Jürgen Habermas, *L'intégration républicaine* (Paris: Fayard, 1998), 74 sq.; германското издание *Faktizität und Geltung* (Frankfurt a/M: Suhrkamp, 1998), 640 sq.
8. „Ја нарекувам *фиктивна етничност* заедницата воспоставена од националната држава“. Étienne Balibar in Étienne Balibar/Immanuel Wallerstein, *Race, nation, classe* (Paris: La Découverte, 1997), 130.
9. Jean Baudrillard, „Nique ta mère“, in *Libération* du 18 novembre 2005, 35, 36.
10. Во однос на ова, поучен е случајот на работниците „гости“, чиј статус е условен со договор за работа кој не им дозволува стекнување на поповолен статус или пак националност на земјите-домаќини, дури и по долги години престој. Тие се сметаат за гости и немаат право да се населат трајно на националното тло. Моралниот и политичкиот проблем се јавува кога забележуваме дека овие лица, кои живееле во земјата со години, кои тука работеле и основале семејства или пак кои ги донеле своите семејства со себе, сè уште немаат друг статус освен оној на „гости“. Ситуацијата на втората генерација на Турците во Германија е добар пример за тоа и ја потврдува кризата во која се наоѓа денес демократското национално државјанство.
11. „Вклучувањето значи дека еден политички поредок останува отворен за еманципацијата на оние кои се жртви на дискриминација и за интеграцијата на оние кои се маргинализирани, без да ги затвори во едноличноста на една хомогена заедница на народот.“ Jürgen Habermas, *L'inégration républicaine*, 133 (германското издание, *Einbeziehung des anderen*, 166) ; види ја исто неговата книга *L'Après État-nation*, (Fayard: 2000), 66 (германското издание *Die Postnationale Konstellation* (Frankfurt a/M: Suhrkamp, 1998), 110.
7. Jürgen Habermas, *L'intégration républicaine*, (Paris: Fayard, 1998), 74 sq. ; l'édition allemande *Faktizität und Geltung*, (Frankfurt a/M: Suhrkamp, 1998), 640 sq.
8. « J'appelle *ethnicité fictive* la communauté instituée par l'État national. » Étienne Balibar in Étienne Balibar / Immanuel Wallerstein, *Race, nation, classe* (Paris: La Découverte, 1997), 130.
9. Jean Baudrillard, « Nique ta mère », in *Libération* du 18 novembre 2005, 35, 36.
10. A ce propos, un cas instructif est représenté par les *travailleurs « hôtes »*, dont le statut est conditionné par un contrat de travail ne leur autorisant pas l'acquisition des statuts plus favorables ou de la nationalité des pays d'accueil, même après des années de séjour. Considérés comme des *hôtes* ils n'ont pas le droit de s'installer durablement sur le sol national. Le problème moral et politique émerge lorsqu'on s'aperçoit que ces personnes, ayant habité le pays depuis des années, y ayant travaillé, y ayant fondé des familles ou les y ayant amenées de chez eux, n'ont toujours pas d'autres statuts que celui d'« hôtes ». La situation de la deuxième génération des Turcs en Allemagne en donne un bon exemple, confirmant la crise dans laquelle se trouve actuellement la citoyenneté nationale démocratique.
11. “L'inclusion signifie qu'un ordre politique reste ouvert à l'émancipation de ceux qui sont victimes de discrimination et à l'intégration de ceux qui sont marginalisés, sans les enfermer dans l'uniformité d'une communauté homogène du peuple.” Jürgen Habermas, *L'inégration républicaine*, 133 (l'éd. allemande, *Einbeziehung des anderen*, p. 166) ; cf. aussi son livre *L'Après État-nation* (Fayard: 2000), 66 (éd. allemande *Die Postnationale Konstellation*, (Frankfurt a/M.: Suhrkamp, 1998), 110).
12. Habermas, *ibid.*, FG s. 659 /IR, 93.
13. Walzer, *op.cit.*, 72.
12. Habermas, *ibid.* FG s. 659 /IR, 93.
13. Walzer, *op.cit.*, 72.

14. Étienne Balibar, *Droit de cité* (Paris: Aube, 1998), 52-63 sq.
15. Habermas, *ibid.*, 103.
16. Schnapper, *Qu'est-ce que la citoyenneté*, 246. „Врската меѓу нацијата и државјанството не е логичка туку историска“ (*Ibid.*, 247).
17. “*Belonging and trustworthiness* are necessary elements for the transformation of a multitude of dispersed individuals into a collective and for the existence of a minimum degree of coherence among its members” (Preuss, *op. cit.*, 17).
18. „Државјанинот има вокација на војник“, вели Рејмон Арон во едно предавање кое датира од 1974 год. кое го коментираме подолу во овој текст, на крајот од кое тој заклучува дека „да се ослободат државјаните од воената обврска, не значи да се елиминира војната, тоа значи да им се овозможи да водат љубов додека другите, нивни сограѓани и сонародници, се борат на нивното место“. Raymond Aron, ‘Une citoyenneté multinationale est-elle possible?’ in *Commentaire*, N°56 / 1991-1992, 704.
19. Dominique Schnapper, *La Communauté des citoyens* (Paris: Gallimard, 1994), 188.
20. Dominique Schnapper, *Qu'est-ce que la citoyenneté*, *op.cit.*, 260.
21. Schnapper, *ibid.*, 189. Мошне често овој тип на аргументација се потпира врз термини како што се „спомени“, „кохезија“, „смисла“ или „судбина“ итн., кои не се секогаш доволно јасни.
22. „Француско државјанство му е доделено со декрет, по предлог на министерот за одбрана, на секој странец кој е ангажиран во француската војска и кој бил ранет за
14. Étienne Balibar, *Droit de cité* (Paris: Aube, 1998), 52-63 et sq.
15. Habermas, *ibid.*, 103.
16. Schnapper, *Qu'est-ce que la citoyenneté*, 246. « Entre la nation et la citoyenneté le lien n'est pas logique mais historique » (*Ibid.*, 247).
17. “*Belonging and trustworthiness* are necessary elements for the transformation of a multitude of dispersed individuals into a collective and for the existence of a minimum degree of coherence among its members” (Preuss, *op. cit.*, 17).
18. « Le citoyen a vocation de soldat », dit Raymond Aron dans une conférence datant de 1974, qu'on commente plus bas dans le texte, à la fin de laquelle il conclut que « dispenser les citoyens du devoir de servir, ce n'est pas éliminer la guerre, c'est leur permettre de faire l'amour pendant que d'autres, des concitoyens, font la guerre à leur place. » Raymond Aron, ‘Une citoyenneté multinationale est-elle possible?’ in *Commentaire*, N°56 / 1991-1992, 704
19. Dominique Schnapper, *La Communauté des citoyens*, (Paris: Gallimard, 1994), 188.
20. Dominique Schnapper, *Qu'est-ce que la citoyenneté*, *op.cit.*, 260.
21. Schnapper, *ibid.*, 189. Très souvent ce type d'argumentation s'appuie sur des termes pas toujours suffisamment éclairés comme « souvenirs », « cohésion », « sens » ou « destin », etc.
22. « La nationalité française est conférée par décret sur proposition du ministre de la Défense, à tout étranger engagé dans les armées françaises qui a été blessé en mission au

време на извршувањето на својата службена должност во текот на неговото учество во дадена операција.“ (член 21-14-1 од Граѓанскиот законик).

23. „Никој не може да се стекне со државјанство, доколку не е во состојба да ја докаже својата *асимилираносиј со француската заедница*, особено преку доволно познавање (...) на францускиот јазик“ (член 21-24 од Граѓанскиот законик). Членот 43 од декретот од 30 декември 1993 год. ја пропишува проверката на „степенот на асимилација на барателот со обичаите и навиките во Франција, како и неговото познавање на францускиот јазик“.
24. Етјен Балибар нè постетува дека, и покрај очигледната слабост на оваа формула, одвреме навреме сме соочени со нејзината помалку или повеќе насилна ерупција. Доколку сакаме да ги избегнеме најстрашните сценарија, треба да се *секуларизира* националната припадност; од една страна традицијата, вредностите, идентитетот и националната историја треба да бидат ставени под прашалник, додека, од друга страна, причините за сегашната ситуација и резултатите на националната конструкција треба самите да бидат јавно признаени. Види Étienne Balibar, *Droit de Cité*, (Paris: Aube, 1998) и *Nous, Citoyens d'Europe?* (Paris: La Découverte & Syros), 200.
25. Хабермас предупредува дека „доколку не успееме да ја раскинеме симбиозата меѓу републиканизмот и национализмот, и да го здружиме републиканскиот дух на населението со своевиден уставен патриотизам [на супранационално ниво], тие ќе ги уништат ресурсите на граѓанската солидарност“. *Après l'État-nation*, 70.
26. Aron, op.cit, 698/699.
27. Европската конвенција – објавена во јуни 2003 г. во служба на проектот за идниот Устав на Унијата, спектакуларно отфрлена од француските и холандските
- cours ou à l'occasion d'un engagement opérationnel. » (Article 21-14-1 du Code civil)
23. « Nul ne peut être nationalisé s'il ne justifie de son *assimilation à la communauté française*, notamment par une connaissance suffisante (...) de la langue française » (Article 21-24 du Code Civil). L'article 43 du décret du 30 décembre 1993 proscribit la vérification du « degré d'assimilation du postulant aux mœurs et aux usages de la France et sa connaissance de la langue française ».
24. Étienne Balibar rappelle que, malgré la faiblesse évidente de cette formule, de temps en temps nous sommes confrontés à son éruption plus ou moins violente. Si nous souhaitons éviter les pires scénarios il faut *séculariser* l'appartenance nationale ; d'un côté la tradition, les valeurs, l'identité et l'histoire nationale doivent être mises en question, tandis que, de l'autre, les causes de la situation présente et les résultats de la construction nationale doivent eux-mêmes être publiquement reconnus. cf. Étienne Balibar, *Droit de Cité* (Paris: Aube, 1998) et *Nous, Citoyens d'Europe?* (Paris: La Découverte & Syros, 2001).
25. Habermas avertit que « si l'on ne parvient pas à défaire la symbiose entre républicanisme et nationalisme, et à associer l'esprit républicain de la population à une forme de patriotisme constitutionnel [au niveau supranational], elles ruineront les ressources de la solidarité citoyenne. » *Après l'État-nation*, 70.
26. Aron, op.cit, 698/699
27. La Convention européenne - rendue publique en juin 2003 en fonction du projet pour une future Constitution de l'Union et spectaculairement rejetée par les citoyens

- граѓани на референдумите во 2005 год. – буквално ја презема постоечката дефиниција на европското државјанство и ја надополнува неговата содржина само со правото за петиција пред Европскиот парламент, Европскиот правобранител и институциите и советодавните органи на Унијата (види член 1-8 од Европската конвенција).
28. Catherine Wihtol de Wenden, *La citoyenneté européenne* (Paris: Presses de Sciences Po, 1997), 17. Според проценката само 5,5 од 370 милиони бенефицираат од европското државјанство, наспроти 13 милиони жители кои не се европски државјани и кои се исклучени од оваа бенефиција. Види Ibid., 99.
29. Cf. Ibid., 57-63.
30. Според неуспешниот предлог Европски Устав, идната улога на Европскиот парламент би била зајакната. Тој, заедно со Советот на министрите би ја вршел законодавната функција и би го избирал претседателот на Европската комисија според резултатите на изборите. (види член 1-19).
31. Овој „европски јавен простор“ што го споменуваат Хабермас и Дерида во времето на масовните демонстрации во Европа против американската инвазија на Ирак, останува сè уште далечен идеал. Jacques Derrida et Jürgen Habermas: “Europe: plaidoyer pour une politique extérieure commune”, in *Libération*. 31 05 2003.
32. Jean-Marc Ferry, *La Question de l'État européen* (Paris: Gallimard, 2000), 15.
33. Dominique Schnapper, *La communauté des citoyens*, 198.
34. „Демократското државјанство не е нужно вкоренето во националниот идентитет на еден народ; но, каква и да е разноликоста на различните облици на културен живот, тоа бара социјализација на сите државјани во français et néerlandais aux référendums en 2005 - reprend littéralement la définition existante de la citoyenneté européenne et n'ajoute à son contenu que le droit de pétition devant le Parlement européen, le médiateur européen et les institutions et les organes consultatifs de l'Union (cf. article 1-8 de la Convention européenne).
28. Catherine Wihtol de Wenden, *La citoyenneté européenne* (Paris: Presses de Sciences Po, 1997), 17. D'après l'estimation seuls 5,5 sur 370 millions bénéficient de la citoyenneté européenne contre 13 millions de résidents non-communautaires qui en sont exclus. v. Ibid., 99.
29. Cf. Ibid., 57-63.
30. Selon le Projet avorté de la Constitution européenne, le futur rôle du Parlement européen serait renforcé. Il exercerait avec le Conseil des ministres la fonction législative et élirait le président de la Commission européenne d'après les résultats des élections (v. l'article 1-19).
31. Cet « espace public européen », évoqué par Habermas et Derrida au moment des manifestations massives en Europe contre l'invasion américaine de l'Iraq, reste toujours un idéal éloigné. Jacques Derrida et Jürgen Habermas : « Europe : plaidoyer pour une politique extérieure commune », in *Libération* du 31 mai 2003.
32. Jean-Marc Ferry, *La Question de l'État européen*, (Paris: Gallimard, 2000), 15.
33. Dominique Schnapper, *La communauté des citoyens*, 198.
34. « La citoyenneté démocratique n'est pas nécessairement enracinée dans l'identité nationale d'un peuple ; mais, quelle que soit la diversité des différentes formes de vie culturelles, elle requiert la socialisation de tous les ci-

рамките на една заедничка политичка култура“. Habermas, *L'intégration républicaine*, 77 (германско издание *Faktizität und Geltung*, 643).

35. Ferry, op.cit., 91.

36. Gérard Mairet, *Discours d'Europe* (Paris: La Découverte, 1989), 134.

37. Étienne Balibar, *Droit de Cité* (Paris: Aube, 1998) (2e édition, Paris: Quadrige, PUF, 2002), 11.

toyens dans le cadre d'une culture politique commune. » Habermas, *L'intégration républicaine*, 77 (éd. allemande in *Faktizität und Geltung*, 643).

35. Ferry, op. cit., 91.

36. Gérard Mairet, *Discours d'Europe* (Paris: La Découverte, 1989), 134.

37. Étienne Balibar, *Droit de Cité* (Paris: Aube, 1998) (2e édition, Quadrige, Paris: PUF, 2002), 11.